

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Institut Josep Comas i Solà

En Residència: Ileana Ortega

Treball Monogràfic

**LA CENTRAL
DEL CÍRC**

Jordi Casas Romero
Melissa Delgado Sánchez
Javier Martín Luque
Martina Oliva Gómez
Francisco Villar Canet

Professor: Antonio Alcántara Alcántara
Art i Cultura en l'Educació Social
Grup: M2 Curs: 2021-2022
Universitat de Barcelona - Grau d'Educació Social

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	3
MARC TEÒRIC	5
ESTAT DE LA QÜESTIÓ	8
METODOLOGIA DEL TREBALL	12
ACTUACIONS D'ÈXIT O FRACÀS	15
POTENCIALS I LÍMITS	29
CONCLUSIONS	33
REFLEXIONS I VALORACIONS	37
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	39
ANNEX	41
FOTOGRAFIES DELS PROJECTES	41
INFOGRAFIA DEL CAFÈ DE MÓN	43
ENTREVISTA	45

INTRODUCCIÓ

En el segon semestre del curs 2021-2022 d'Educació Social, se'ns presenta l'oportunitat de viatjar a través de l'assignatura Art i Cultura en l'Educació Social. La travessia és capitanejada per Antonio Alcántara Alcántara i un equip de marineres com la Melissa Delgado, la Martina Oliva i mariners com en Jordi Casas, en Franc Villar i en Javier Martín.

Durant aquest itinerari, portarem a terme un treball monogràfic d'investigació per aprofundir sobre els diferents llenguatges artístics i el paper que pot desenvolupar l'educació social arran de la residència que promou la Central del Circ i l'artista Ileana Ortega a l'Institut Josep Comas i Solà. Un projecte artístic-educatiu que propulsa l'escolta sensible per despertar la creativitat i l'empatia de les participants com a via d'un procés de creació de manera comunitària. Un espai mitjançant dinàmiques grupals de moviment, "contact", els "portés" acrobàtics, els jocs escènics d'improvisació i els jocs de circ. Un recorregut per experimentar i poder apropar-se al collage com a tècnica artística que facilitarà els diàlegs del grup destinatari de 4t d'ESO i les seves diverses esferes: la personal, la col·lectiva i la comunitària.

Un dels motius pels quals hem triat *En Residència*, ha estat perquè l'artista Ileana és una artista que fusiona diferents llenguatges com la dansa, el circ, les arts visuals, el collage i les projeccions en viu: una forma de poder-nos apropar a diverses disciplines. El circ era un art desconegut per a totes les participants que desenvolupem el treball. Un llenguatge que avui dia hem pogut descobrir i apropar-nos, però que com a pràctica encara ens queda molt llunyana. Per altra banda, també volíem conèixer el medi circense i com a futures educadores socials poder fer propostes de circ com a via educativa i de transformació social.

Un altre motiu va ser la coneixença que l'artista Ileana utilitzava més llenguatges artístics durant el procés de creació. En el nostre grup i de manera consensuada, ens va interessar aquest projecte per la utilització de la tècnica del collage, ja que considerem una via de treball i d'expressió de les participants per conèixer-se de manera individual i de manera grupal. També ens va cridar l'atenció per la fusió amb la dansa i l'ús de tècniques teatrals. En concret, un integrant del grup és ballarí professional i professor de dansa jazz i contemporània, així com altres membres del grup estan fortament vinculats en el camp de les arts escèniques i el teatre social. Tot un seguit de llenguatges artístics que ja són coneguts per algunes de nosaltres.

Un altre punt interessant a comentar, és que la creació de l'Institut Comas i Solà -que està situat a la Trinitat Vella, exactament a Sant Andreu- va sorgir -a partir de la pressió veïnal- de la necessitat de tenir un centre educatiu al mateix barri. La comunitat va lluitar perquè els seus joves tinguessin l'oportunitat d'estudiar sense haver de desplaçar-se obligatòriament a l'hora de fer la secundària. Vam descobrir que aquesta ideologia de necessitat comunitària i impulsada pel veïnatge anava en la mateixa línia que les diferents entitats que hem visitat al llarg de l'assignatura com La Central de Circ i Centre Cívic 9 Barris.

Expressada i justificada l'elecció del treball monogràfic, aquest document està estructurat de la següent manera. Primerament, podem indagar el marc conceptual que justifica els conceptes: art i cultura. En segon lloc, es detalla l'estat de la qüestió per definir els llenguatges artístics. A continuació, s'aprofundeix sobre la metodologia seguida per tal de desenvolupar aquest treball. Després es destina un espai per contrastar les actuacions d'èxit i/o fracàs referents a la temàtica treballada. Seguidament, exposem les potencials i límits del projecte. Per finalitzar, es reflecteixen les conclusions de la investigació portada a terme i les reflexions i valoracions de l'equip.

MARC TEÒRIC

Si ens preguntem què és l'art, Autors com Hernández (2017), entenen l'art com una forma de vinculació amb l'altre, un mode d'expressió individual i/o col·lectiu indivisible a allò cultural, un tipus de pràctica necessària i natural per a l'espècie humana. En ser llavors, una creació realitzada per les persones, aquesta està conformada per diversos elements modelats culturalment, la qual cosa dona certs significats i identitats a les diferents persones i comunitats. És a dir, l'art és el resultat de l'experiència de ser una persona humana en interacció amb un entorn i un grup social determinat (cultura).

Si parlem d'art en relació amb l'educació social i l'entitat en què es basa el nostre treball, aquest estaria classificat en un tipus d'Art Popular, que treballa en l'elaboració d'un producte que presenta característiques relacionades amb una temàtica/necessitat pensada/sentida per un col·lectiu en concret. Aquest tipus d'art cerca i impulsa un tipus de transformació social, i es guia a través d'elements clau com són la **creativitat, el treball en comunitat, la democràticitat** i altres diversos elements de l'entorn.

És a dir, l'art com un tipus de mitjà que ens permet descobrir, expressar, trobar maneres d'entendre el món intern i extern amb què convivim diàriament i així apropar-nos a una idea d'art més flexible i transformadora; que suggereix tota mena de converses/problematitzacions del que passa; deixant de banda així com l'única finalitat l'estètica o el resultat de la creació d'alguna cosa i donant pas a una mirada centrada en el **procés**, una forma polititzadora de la recerca d'un món més just per a tothom.

A més, si entenem l'educació social com aquest element que empeny a l'individu a fer, a cercar, investigar i desplegar les seves diferents capacitats, com també aprendre d'altres, acompanyat per a diferents professionals. És a dir, com ens explica Freire (1985), **l'educand vist com un ésser que ha d'anar desxifrant el món que l'envolta a través de la seva reflexió interna i contacte amb el seu entorn(cultura)**, el que es relaciona amb els processos d'autoeducació i heteroeducació, que es complementen entre si en la configuració del món de la persona. Doncs, la persona és la protagonista del seu procés d'aprenentatge, comprensió i acció; de la praxi educativa, del procés artístic.

L'art en l'educació Social estimula la curiositat, creativitat, **té un paper generador de processos** que són fonamentals en la trobada amb si mateix/a, el que desperta altres tipus de reflexions i problematitzacions de l'entorn. Estimula l'exercici de la llibertat i dignitat inherent amb el fet de ser un ésser humà valuós.

Autors com Fernández (2017), ens parlen **que poder aprofundir i practicar** en coneixements relacionats amb la cultura ens permet tenir els sabers capaços de reflexionar, criticar les nostres realitats individuals i socials, per la qual cosa combatem antiintel·lectualisme i la individualitat; característiques del Sistema Neoliberal i Capitalista generadores de desigualtats.

Aleshores defensar el **dret a la cultura** que abasta l'accés, la producció, la participació i governança del patrimoni cultural -la lliure creativitat i diversitat- és imprescindible per a la creació de societats sostenibles i inclusives.

Art i cultura a través de l'entrevista:

Tant educadora com artista defineixen l'art des del punt de vista d'un **procés de creació**, i no com un mitjà per obtenir resultats finals, sinó com una forma de creació de diferents espais capaços de modificar relacions, temps, llenguatges, afectes i perspectives. L'art no s'entén com una eina, sinó més aviat com a generadora d'altres lògiques allunyades al productivisme, i les normes prèviament establertes del sistema que ens regeix actualment.

Es parla més aviat d'una feina amb diferents persones amb diferents recorreguts vitals, les que tenen coses a dir, emocions que expressar, cossos per moure, i és a través d'aquests elements sensibles i subtils que es dona la interrelació i se'n generen d'altres maneres de pensar en això que donàvem per fet.

Com ho expressen elles, l'art pensat fora de les belles arts, en el seu cas concret: el circ, entès com a forma de dislocament de la mirada dels/de les adolescents, on aquests/es puguin descobrir altres maneres de fer art, que no té a veure amb cànons establerts o llocs comuns de l'art (entès com els llocs habituals on trobar cultura), d'aprendre a fer alguna cosa per primera vegada amb referents que els apassiona i que també han tingut processos interns i col·lectius, fent-ne el mesurament en qualitat d'aquest acte artístic molt més complex, ja que no es pot mesurar objectivament, sense haver participat de tot el procés personalment.

Aleshores, entenem l'art com un facilitador de trobades, un artefacte que ens permet participar i formar part de, posant sobre la taula les nostres diferents particularitats, les que fan que com a persones ens diferenciem d'altres, però que alhora impulsen un reconeixement de l'altre i de nosaltres mateixos a la societat, és a dir, en paraules de (Bamford, 2009), l'art i l'educació són complementàries i impliquen ensenyament, per la qual cosa incideixen en el desenvolupament cultural de la persona, sent aleshores un dret, un dret cultural.

Com es podrà llegir més endavant, els alumnes participants del projecte juntament amb les artistes i docents, en aquest procés de creació artística han anat explorant noves maneres de fer que han permès noves maneres de relacionar-se amb els altres, cosa que sí que comporta un canvi. Tenint en compte això, sabem doncs que l'Educació Social està inevitablement lligada a l'art i la cultura que es mostren com a artefactes imprescindibles en el coneixement i aprofundiment de l'ésser intern; coneixement, pertinència i participació del món extern, de les nostres societats que són les que impulsen les nostres trajectòries vitals i autoestima.

El que inevitablement marca i canvia el rumb de les vides d'aquestes persones, que passen a ocupar espais a la societat a través de l'ús dels artefactes culturals, deixant de ser “poblacions en risc”, “els vulnerables”, per convertir-se en part de, aquest és el veritable **antidestí** de l'educació social; en paraules de l'autora Núñez (2017) “Partimos de considerar a la educación como un anti-destino, pues se trata de una práctica que posibilita la redistribución social de las herencias culturales: traspaso, recreación, circulación, acrecentamiento, pérdida, transformación...” (p.4).

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Es parteix de la idea que la Central del Circ no concep l'art i la cultura com un producte -objectiu o resultat-, sinó que se centra en el **procés**. És a dir veu l'art com una eina amb la qual facilitar un espai de treball. Dit en altres paraules, **a través de les arts** articular processos de creació artística on pren valor allò que passa en aquell moment precís, pel simple fet d'habitar-lo. Així doncs, l'artista Ileana no ha creat el seu marc metodològic amb uns referents concrets, sinó a través de la seva pròpia praxi, és a dir, donant valor al seu itinerari **etnogràfic** - de vida- parlant des d'un posicionament sociopolític ecofeminista, decolonial i antiracista. Per tant, el procés creatiu pretén trencar amb el paradigma, on el jove no es veu com un problema, sinó que es **fomenta una vinculació de tu a tu** desconstruint les estructures jeràrquiques dels models educatius formals. Tanmateix, el procés creatiu d'aquesta acció artística s'engloba dins d'una macro estratègia emprada pel circ, segons Alcántara (2008) en paraules de Jordi Jané i Marcel·lí Puig es defineix aquest com:

(...) espectáculo que nos seduce los sentidos y nos llena de emociones, el circo es el intento de conquistar lo imposible, un camino en busca de la belleza en el que fuerza, riesgo, agilidad, destreza y pillería se armonizan para conseguir un escalofrío en el espinazo, una risa espontánea o una rendición incondicional. (p.7)

La proposta de l'artista per treballar l'expressió comunicativa i els processos identitaris amb aquestes joves, recau en treballar de manera progressiva l'expressió d'aquestes persones a través dels seus autorelats, on els processos identitaris facilitin espais de cohesió i acceptació de la diversitat. És interessant veure com els diferents llenguatges artístics que s'utilitzen poden acabar convertint les relacions personals en un **terreny fèrtil** que aposta per l'**educació integral de les persones**, on la part emocional pren una major importància potenciant processos de resiliència i empoderament personal. Per aquest motiu, el procés creatiu d'autorelatar-se es caracteritza per compartir una història en la qual es reflecteixen les experiències, els sentiments, les reflexions, les inquietuds, les idees, els gustos, els anhels o altres temes que són propis o d'interès per a aquest mateix autor-productor-narrador (Rodríguez et al., 2011, Fuertes et al., 2013). En paraules de Lévi-Strauss (1966) podem veure com una història no és un entreteniment causal. Reflecteix una forma bàsica i poderosa on es dona sentit del món, a través de l'experiència, que és l'estructura fonamental de les nostres ments.

Per tant, transitar per aquest **procés creatiu** ens facilita canviar el prisma al voltant de la pregunta identitària de: ¿qui sóc? (pregunta individual) per la pregunta relacional: ¿que ens passa en conjunt? (pregunta col·lectiva). Aquest canvi de perspectiva, també facilitar la presa de consciència al voltant dels propis límits i potencialitats, ja que aquest es viu com un procés de compromís, on es pot aconseguir una certa **transformació personal i col·lectiva**, que amb el temps pot fomentar un canvi social dins de l'espai educatiu d'aquests joves. Per tant, aquests llenguatges artístics promouen el **trencament de rols o opressions** que es creen en les institucions escolar, promovent relacions més equitatives on totes tinguin el dret a participar i prendre partit.

Els primers processos artístics es basaven en la **creació d'un collage** on s'escullen imatges representatives per a elles. A través d'aquesta tècnica es comença a experimentar sobre la seva pròpia representació creant-se uns primers relats que faciliten els primers processos expressius. Elaborant experiències que encara que semblin fetes a l'atzar, fomenten **un diàleg amb la seva pròpia identitat**, la seva representació social i simbòlica. Aquestes imatges també serveixen per plantejar la qüestió identitària sense utilitzar la paraula, per tant, s'activen altres àrees d'aprenentatge i interpretació que afavoreix al coneixement personal i col·lectiu. En conseqüència, tot aquest procés creatiu, ha permès fomentar una primera aproximació i cohesió grupal, des d'on **trobar temes en comú**, identificar diferents qüestions que no es poden veure a simple vista; identificant problemàtiques, desitjos, bloquejos, cerques personals, etc.

Tot aquest treball previ facilita la realització posterior d'altres exercicis que seguiran la mateixa lògica anteriorment explicada. Per exemple, el fet d'escollir una paraula i qüestionar-se a quina part del cos la posaria, amb l'objectiu de reflexionar com aquestes ens travessen i són sentides de forma diferent per la resta de persones. Per tant, signifiquen coses diferents. Encara que un dels elements més importants ha sigut la **participació lliure** de les participants, ja que s'ha facilitat un espai de llibertat on aquestes no estan obligades a participar de les creacions proposades, encara que aquesta llibertat també havia d'anar acompanyada d'una **argumentació** a l'hora de no voler participar. Aquesta metodologia facilita que les mateixes joves siguin capaces de descobrir-se, fomentant al mateix temps que elles suggereixin activitats a partir dels seus desitjos, interessos i identitats. Per tant, no tot el procés neix de la creació de l'artista, sinó que aquest està en **constant construcció i evolució** segons les necessitats i interessos del grup.

Així doncs, continuem exposant una altra manera d'articular el treball, on a través de crear-se diverses dinàmiques escèniques aquestes joves han fomentat **processos de moviment corporal**, experimentació a través del joc, construcció d'una peça de rap, entre d'altres. D'aquesta manera, s'ha promogut l'aprenentatge i la relació amb un mateix, els altres i amb el món, nodrint aquestes persones amb eines emocionals que els han facilitat crear nous esquemes mentals, sentint les emocions des d'una perspectiva més saludable i enriquida. Per tant, la **perspectiva dialògica**, de conversa amb un mateix i el grup s'ha potenciat amb la riquesa expressiva, on aquestes joves han pogut experimentar un **ús creatiu del llenguatge**, creant-se una diversificació i potencialitat dels seus codis simbòlics. Sent aquest una font d'identificació i reconeixement, des d'on poder-se expressar i **sentir-se part d'una cultura** que els identifica i els ajuda a entendre la seva pròpia trajectòria vital.

Totes aquestes eines -per treballar amb les joves- corresponen al treball que es fa al voltant de la Central del Circ, aquestes jornades obren aquest espai amb una visió més comunitària des d'on poder abordar un concepte més de circ social.

Un proceso de enseñanza-aprendizaje de técnicas circenses que tiene como finalidad la inclusión de personas en situación de riesgo social y el desarrollo de su comunidad. En una propuesta pedagógica de este tipo se consigue estimular la creatividad y promover las aptitudes sociales de los participantes” (Alcàntara, 2012, p.2).

Tanmateix, es pot considerar com a eina educativa, per què aquesta pràctica busca treballar la **transformació personal i/o social** a través de l'**empoderament de les comunitats**, el treball de valors i/o competències. Codina (2017) cita a La red europea de circo social Caravan (2014), per crear aquesta definició de circ social:

Una herramienta innovadora para la educación y la inclusión social de niños, jóvenes y adultos con menos oportunidades. Una herramienta intercultural que favorece los vínculos comunitarios entre los y las participantes, elevando su autoestima y confianza, mejorando su alfabetización física y desarrollando sus habilidades para la vida. (p.43).

Per tant, aquesta proposta artística es pot entendre com a **eina educativa**, ja que incentiva aquestes joves a explorar i crear nous esquemes mentals que els facilitin la seva vida en comunitat, a més d'accedir a una part cultural que era desconeguda per a elles. Així doncs, si entenem la **cultura com un bé comú** -sent un dret induïble de les persones- l'**accés i participació** ha de possibilitar processos de transformació social. El circ social es pot utilitzar per lluitar a contracorrent del pensament neoliberal, on la denúncia i l'empoderament de la

comunitat contribueixi a relacions més equitatives. Per tant, el més important d'aquesta creació artística no hauria de ser el producte final, sinó el **procés de transformació**, sent aquest el principal motiu per veure aquesta proposta com una estratègia pedagògica. En paraules d'Alcàntara (2016) ens defineix aquesta idea de la següent manera:

On es troben l'art urbà, l'espai públic i l'educació és el lloc on es produeix la meravellosa transformació social. Tal com planteja la pedagoga Violeta Núñez, l'accés a l'art, a l'educació i a la participació és dóna pel dret de tot ésser humà a ser part i prendre part de la cultura plural de la seva època, d'accedir a les regles del joc social, de ser partícip. Dret a partir, això és, a posar-se en camí. Dret que es reparteixin, es distribueixin, els patrimonis culturals i socials. Dret a construir l'art, la cultura, la seva comunitat i, per tant, el seu futur. (p.30).

Arribades aquest punt, pot ser interessant preguntar-se sobre quin és el paper que juga l'educació social en aquest tipus de processos artístics. Doncs és atractiu veure aquesta figura com un **agent articulador** entre aquests dos mons, l'artístic i l'acadèmic, ja que la perspectiva comunitària i la sensibilitat social hauria de ser el motor principal a l'hora de dur a terme aquest projecte, per tant, **l'educadora és l'acompanyant d'aquests processos de transformació social**, posant especial atenció en la cura d'ambdues parts. A més, cal esmentar que justament aquests processos poden produir tensions o moments tensos, ja que molts cops els processos de creixement personal poden ser dolorosos o incerts. Per tant, la figura de l'educadora hauria de promoure diferents valors com la **participació, l'escolta, la responsabilitat, l'expressió de sentiments i necessitats, i la inclusió de tots els membres de la comunitat**. A més a més, d'incloure una visió restaurativa davant dels conflictes que es puguin ocasionar, donant importància a treballar prèviament les necessitats detectades pel grup, per tant, el treball en xarxa i la coordinació seran essencials per poder dur a terme aquests processos d'una manera saludable i educativa per a totes les participants. Per concloure, és interessant esmentar com aquestes dues disciplines, l'artística -dins de les creacions en el circ- i educativa es poden unir a través de la **formació en circ social**, ja que aquesta "enseña las técnicas artísticas con una intencionalidad educativa. En su intervención se plantea el desarrollo global de la persona y asume la enseñanza de las artes del circo como una relación de confianza y de crecimiento personal." (Alcàntara, 2012, p.4).

METODOLOGIA DEL TREBALL

Abans de tot, ressaltar que som un grup el qual totes les integrants fa un temps que treballem juntes i això ens facilita la nostra organització d'una manera eficaç i eficient. La nostra manera de fer es basa en la bona escolta activa i cooperació tenint en compte les capacitats i habilitats de cada persona del grup, aprofitant les fortaleces i posar en benefici l'especialitat de cada un de nosaltres per facilitar el desenvolupament del treball en equip. Amb aquest treball s'ha activat de nou la il·lusió de l'aprenentatge, en enfrontar-nos a una assignatura que es posa en joc la creativitat i les diverses possibilitats de l'art. Aquesta vessant ha sigut la clau per posar-nos a investigar en mode actiu i armar una estructura de feina amb un sistema funcional i amb confabulació.

En un principi, havíem decidit coordinar-nos dividint les preguntes del treball i que cada integrant respongués a una sèrie de preguntes. No obstant això, després de planificar la feina, vam adonar-nos que necessitàvem respondre les preguntes de manera sincronitzada i desenvolupar-les en grup. Era important que tot l'equip plantegés i exposés la seva perspectiva, posant en comú la seva expertesa i la seva formació acadèmica al respecte. A partir d'aquest moment, el grup també va ser un gran motiu per consolidar-se i arrencar amb força amb l'objectiu de desplegar un treball monogràfic d'èxit i perspectiva professional. Amb aquesta dinàmica de funcionament, hem pogut confirmar que el treball en equip és necessari per poder dur a terme els projectes i aconseguir complir les finalitats. És rellevant formar un equip de treball multidisciplinari. Així doncs, aquest aprenentatge s'ha anat solidificant gràcies a poder posar en pràctica l'experiència de cada integrant.

En general podem dir que l'elaboració d'aquest treball a escala d'equip i organització ens ha ajudat a consolidar els conceptes claus de l'assignatura, a més d'ajudar-nos a entendre allò que semblava més difícil per a totes. Encara que en determinats moments ens ha semblat una mica feixuc, i ens ha costat aterrar els conceptes a més de posar-los en comú. Per tant, considerem que l'aprenentatge i organització d'aquest ens ha ajudat a obrir els nostres mecanismes de pensament.

Procés de desenvolupament:

1- Tria de la proposta a investigar al treball monogràfic:

El nostre objectiu era triar un grup amb una perspectiva més àmplia del llenguatge artístic més enllà que la disciplina del circ. Descartades opcions ja escollides per altres grups de classe i perquè vam llegir la proposta de la fusió de llenguatges que s'aproximaven als nostres desitjos i ítems, la proposta que vam triar va ser: l'Institut Comas i Solà *En residència* Ileana Ortega de la Central del Circ.

2- Posada en contacte amb l'entitat a treballar:

L'Antonio Alcántara ens va facilitar les dades de contacte de l'entitat i la persona encarregada. Vam establir comunicació via correu electrònic amb la Marisa de la Central del Circ, que seria la nostra acompanyant juntament amb el professor durant aquest procés. La Marisa ens va proposar una presa de contacte amb el grup de participants i el tutor. El dia seria el 2-18 de març de 2022 a les 12:00 h. El punt de trobada serà al centre de creació de dansa de la Caldera de les Corts, per poder veure l'obra 'Cavalo do Cao' de Joao Lima. Va ser una trobada important perquè a part de gaudir de l'obra vam poder participar i escoltar al grup d'alumnes participants a l'espai de tertúlia després de la funció. Va ser clau saber algunes perspectives, interrogants i inquietuds de l'alumnat, i sobretot, saber el desenvolupament del seu procés. Des de l'inici, el grup va decidir que la comunicació amb la central se centraria a través del Jordi que seria que centraria la comunicació de l'equip de treball.

3- Creació de l'entrevista:

Després de la informació recollida a la visita presencial, llegint tot el document del treball i del projecte artístic *En Residència* vam elaborar -en grup- l'entrevista.

4- Realització de l'entrevista:

Vam fer l'entrevista de manera virtual per tal de poder coincidir conjuntament amb la Marisa i la Ileana. Des del centre, es va decidir que no podríem gaudir de cap jornada del procés de creació de l'alumnat. Això ha fet que no hem pogut entrevistar ni les participants ni el professorat de l'institut.

5- Desenvolupament treball escrit:

Un cop amb les dades de l'entrevista, articles llegits, les sessions de classe i les diverses sortides vam exposar tot el material recollit fins al moment. Per tal de poder elaborar el treball, s'ha dut a terme una recerca documental que ens ha situat al nostre marc teòric. La recollida de la informació ha estat realitzada a través de bases de dades com: Dialnet i Google Acadèmic, entre altres fonts. Les paraules clau que s'han utilitzat per a la cerca han estat: Educació, Educació Social, Art, Cultura, Circ, Collage, Residència Artística, Procés Creatiu i Transformació Social entre d'altres.

Hem utilitzat els diversos materials que ens han facilitat la Central del Circ i l'artista *En Residència* sobre el procés artístic desenvolupat. A més, hem cercat articles relacionats amb la temàtica tractada i tot el material acadèmic recopilat al nostre recorregut al Grau d'Educació Social.

Per al redactat del treball, es duen a terme diferents reunions via meeting per pactar la divisió i la responsabilitat de l'escrit. No obstant això, en tot moment existeix una cohesió grupal via email i WhatsApp permetent una relació de complementarietat i reciprocitat entre les integrants. Tanmateix, es realitza una lectura i una posada en comú del global, modificant petits aspectes que serveixen per obtenir un document homogeni, integral i compacte. També, en algun moment, s'envia un esborrany al professor per obtenir el seu vistiplau.

Per concloure, el desenvolupament d'aquest treball ha sigut molt enriquidor per poder apropar-nos a una realitat on l'educació i l'art es fusionen com a via de transformació socioeducativa. Possibilitat que ens dona noves vies d'aprendre eines i alternatives arran noves formes de pensar l'art i l'educació. Per altra part, i saben que no és fàcil l'organització entre les diferents agents, les entitats que formen part d'aquest projecte i possibilitat per a nosaltres com a estudiants. Sí que és cert, que seria una experiència més motivadora i realista, si durant el procés d'investigació poguéssim tenir contacte directe i participar en algunes sessions del procés de creació amb els participants i l'artista resident l'Ileana.

ACTUACIONS D'ÈXIT O FRACÀS

Tenint en compte, que *En Residència*, dur a terme un projecte a l'any a cadascun dels instituts participants, hem considerat interessant, escollir un projecte anterior realitzat també a l'institut Josep Comas i Solà per fer l'anàlisi comparativa. És per això que a continuació s'especifiquen les característiques més importants d'ambdós projectes.

Ileana Ortega EN RESIDÈNCIA a l'institut Comas i Solà Curs 2021-2022

Descripció

La Ileana Ortega, és una artista que al llarg de la seva carrera professional ha treballat en projectes vinculats a la dansa i el circ. Actualment, és investigadora i creadora del projecte Ajpu Circo, caracteritzat per la coreografia amb les arts visuals, la utilització del collage com a eina metodològica i les projeccions en viu.

La Ileana, concep l'escolta activa com a punt d'inici de la creació, tenint en compte que la dur a terme des de tres plans: el personal, el col·lectiu i el de context. És per això que a través del projecte amb el grup classe de l'institut Comas i Solà, vol reivindicar l'escolta a través del moviment, mitjançant diferents tècniques i eines. (Creadors En Residència, 2022-a).

En aquest sentit, el procés creatiu, es despertarà a partir de la "propiocepció" o sisè sentit que: "(..) és el sentit de la posició del nostre cos i del control neuromuscular de les articulacions, a través del qual els receptors dels músculs, els tendons i les articulacions envien informació al cervell indicant quina és la posició exacta de les diferents parts del cos en cada moment." (Fundació Viquipèdia, 2022).

Per tant, el grup de joves mixt, compost per quatre nois i quatre noies, des de la propiocepció, experimentaran un procés creatiu passant del pla personal al col·lectiu.

Objectius

General:

- Oferir un espai de llibertat, d'expressió i de creació al grup participant.

Específics:

- Treballar amb la propiocepció i l'escolta activa col·lectiva.
- Posar en diàleg, cos, ment i context.

- Experimentar amb dinàmiques creatives i d'improvisació.
- Utilitzar el collage per compartir el pla personal.

Aprenentatge:

- Aprendre a escoltar col·lectivament.
- Aprendre a fer ús del moviment del cos com a llenguatge artístic.
- Conèixer altres maneres d'utilitzar l'eina del collage.
- Aprendre a utilitzar el trapezi i les teles.
- Millorar les habilitats comunicatives artístiques.
- Millorar la capacitat d'anàlisi del context des d'una perspectiva artística.

Metodologia

Com ho faran? Per començar, duran un enregistrament de l'experiència, cadascun dels membres del grup, disposarà d'un diari per poder expressar reflexions i sensacions sobre el paper.

Tot seguit, sobre altres pràctiques que realitzaran, d'una banda, mitjançant la tècnica del collage, els i les participants, crearan un diàleg entre: el seu propi univers personal i col·lectiu i el context en el qual es troben, que posteriorment, compartiran amb un vídeo.

D'altra banda, a través de la realització de dinàmiques grupals i jocs de circ acrobàtics, escènics i d'improvisació, es treballarà l'escolta sensible i col·lectiva, la confiança, l'empatia i el respecte entre els membres del grup.

A més, s'exploraran eines de moviment per utilitzar en escena, relacionades amb la manipulació d'objectes i la comprensió de les mecàniques corporals, per comprendre les possibilitats i els límits físics de cada participant.

També cal destacar les sessions de contaminació, que es duran a terme assistint a la Central del Circ, a l'Ateneu 9 Barris a veure l'espectacle Sotrac o exposant el seu treball de collage telemàticament al claustre de professors.

Finalment, el procés creatiu es tancarà amb la proposta d'un treball de collage de llenguatges artístics segons els interessos dels participants, mostrant exercicis de trapezi, de teles, de dansa i teatre. (Creadors en Residència, 2022-b).

Participants

Artista

Ileana Ortega

Alumnes de 4º de ESO

Helen Aisien Aifuwa, Tracy Shantall Kassandra Gallardo Castañeda, Mileysi Gil Ramirez, Elisey Gorshkov, Alan Gutiérrez Cañero, Safoora Noreen, Abel Antonio Pérez Santana, Adam Rachidi Ben Haddi.

Professor

Joaquim Cubarsí

Comissariat i coordinació

Central del Circ

Direcció

Institut de Cultura de Barcelona

Consorci d'Educació de Barcelona

Valoració

El projecte encara es troba obert, i es tancarà amb la presentació final de la mostra que el grup durà a terme a la Central del Circ.

A través de l'entrevista, l'Ileana va valorar alguns dels aspectes més destacables que el procés creatiu l'hi ha aportat a ella com a artista i als joves participants:

“Es una metodología que nace de mi propia experiencia, de mis inquietudes. Y creo que el proyecto *artistas En residencia*, también nos da a los artistas el espacio y la oportunidad de crecimiento también artístico. Es un “gana-gana”, con los chicos estudiantes y también para los artistas que estamos en residencia. (...). Lo encontré una herramienta superinteresante y poderosa para abrir puertas y entrar en el inconsciente. Primero personal y luego el mismo camino se lo propuse a ellos.”

Per altra banda, tant la Marissa (mediadora entre la Central del Circ i l'institut), com la Ileana, van destacar diverses competències que el grup participant ha desenvolupat a través del procés creatiu.

Ambdues coincideixen en el fet que els/les participants han millorat les seves competències comunicatives, en relació amb l'expressivitat verbal i/o artística o en saber com posar límits a altres companys en situacions que es donen en la dinàmica diària de l'institut.

També destaquen l'enriquiment de la capacitat d'anàlisi crític en dinàmiques o espectacles artístics i el com compartir allò que s'ha interpretat o com aplicar-ho en els seus processos artístics, per exemple en la creació i selecció de símbols propis.

O bé, la capacitat d'autoconeixement:

“Pasar por estos procesos facilita el autoconocimiento, que es el lugar al final desde el cual podemos hablar, y creo que también ellos han adquirido una habilidad para relatar sus propias historias, historias del colectivo, como presentar un espectáculo, la identificación y creación de símbolos propios.”

Imatges

Vegeu a l'Annex.

Enllaços d'interès

<https://www.enresidencia.org/es/residencia/ileana-ortega-en-residencia-en-el-instituto-comas-i-sola/proceso-reacion>

<https://blocsenresidencia.bcn.cat/comasisola2022/>

Troposfera.xyz EN RESIDÈNCIA a l'institut Comas i Solà

Curs 2020-2021

Descripció

D'una banda, en Dídac Gillabert, un malabarista que expressa les seves idees sobre l'existència de l'ésser humà i el seu entorn amb el seu propi llenguatge de circ, comparteix les seves reflexions a l'escenari i per internet a través del seu projecte TROPOSFERA.XYZ. Es dedica a investigar els jocs malabars i posant en pràctica aquelles teories que descobreix, a generar paisatges sonors i a dissenyar webs per ajudar a altres artistes a aconseguir visibilitat a internet i xarxes socials.

I, de l'altra, la Teresa Santos, una artista professional de la dansa clàssica, llicenciada per l'Escola Superior de Dansa de Lisboa, que també participa en aquest projecte des del 2019.

Ambdós professionals van aterrar amb TROPOSFERA. XYZ en coordinació amb la Central del Circ, a l'institut Comas i Solà, per començar un procés de creació amb els alumnes d'una aula oberta, únicament formada per nois.

Aquest procés creatiu s'ha caracteritzat per diversos moments: coneixement mutu amb el grup de joves, creació d'un marc de confiança, exploració d'interessos, referències i espais on dur a terme l'activitat, el desplegament dels diversos llenguatges artístics que s'utilitzaran, passant per la pràctica i la creació d'exercicis, la realització de contaminacions en diversos espais, l'elecció d'un nom propi "Diamàlabors", etc., fins a la creació del seu propi espectacle final, "Mosaic", un joc col·laboratiu on els joves, dibuixen un paisatge on ells decideixen de l'espai públic i l'omplen peça a peça, exposant les seves inquietuds, textures, formes i colors, en un diàleg constant, fent composicions amb el diàbolo, moviments de cos i braços amb el diàbolo, organitzant-se per moments de sortida i entrada, etc. (Creadors En Residència, 2022-c).

Objectius

General:

- Experimentar un procés creatiu col·lectiu a través del llenguatge artístic dels malabars.

Específics:

- Crear un marc de confiança i coneixement mutu.
- Explorar interessos i referències.
- Experimentar amb altres llenguatges artístics.

- Posar en pràctica els aprenentatges en malabars.
- Posar en pràctica els coneixements tecnològics.
- Construir la seva pròpia posada en escena.

Aprenentatge:

- Aprendre a comunicar inquietuds i reflexions a través del llenguatge artístic dels malabars.
- Aprendre a utilitzar el diàbolo.
- Aprendre a utilitzar les eines i aplicacions tecnològiques per donar visibilitat a les creacions i fer un seguiment de l'experiència.
- Aprendre a fer ús de les xarxes digitals com a espai de creació artística.

Metodologia

Al principi, els joves aprenen a crear un perfil en un blog, un canal de Youtube i a fer ús d'algunes eines d'edició, per pujar i crear continguts durant el procés creatiu, sobre els aprenentatges i les experiències que viuen durant el curs a través del projecte.

En aquest sentit, destaca l'ús de la càmera des del primer minut, per poder fer un enregistrament orgànic del procés on els artistes, els alumnes i els docents en són participants, a més d'utilitzar-la en l'experimentació amb el diàbolo i el moviment del cos.

Un altre llenguatge artístic, són els malabars. Els joves es familiaritzen amb el diàbolo i les seves parts, per poder fer trucs, malabars i composicions posteriorment.

A més d'experimentar i posar en pràctica els exercicis a l'espai públic i al Centre Cívic, destaquen les diverses contaminacions que experimenten durant el curs: a la Central del Circ, al Circ d'Hivern de l'Ateneu 9 Barris, a la Quinzena Metropolitana de la Dansa, amb la parella de malabaristes Lazuz i al barri del Besòs.

Al mateix temps, es dediquen a construir la seva proposta artística, que consisteix en construir un espai escènic traçant unes línies a terra dibuixant una mena de mosaic (com al joc del Tagram), sobre el qual van fer les improvisacions i composicions, que van assajant a través de diverses sessions.

Finalment, el procés creatiu culmina amb la ruta del "Mosaic"; la posada en escena de la seva creació artística en punts emblemàtics de Barcelona. (Creadors En Residència, 2022-d; Troposfera.xyz, 2022)

Participants

Artistes

Dídac Gillabert

Teresa Santos

Alumnes de 3r i 4t d'ESO

Jonathan Abalos Ruíz, Osama Aboulbarakat Elita, Alejandro Ávila Raudales, Emilio José Barrera Hernández, Alberto Josué Cruz Ávila, Iker Guzmán Campoverde, Samir Laout Elfayda, Francesco Méndez Benítez (Oliver), Aitor Palma González, Jonathan Alexis Panchi Morales, Nader Said i David Torras Sánchez.

Professors

Joaquim Cubarsí i Maria Delgado

Comissariat i coordinació

Central del Circ

Direcció

Institut de Cultura de Barcelona

Consorci d'Educació de Barcelona

Valoració

Projectes com aquests, creen sinergia entre l'art i l'educació.

En aquest cas, què ha aportat l'experiència de participar en un procés creatiu a través dels malabars com a llenguatge artístic? Com s'han sentit els joves participants?

A través del vídeo de "Contaminació" del VLOG de TROPOSFERA.XYZ, hem pogut saber que han après, algunes reflexions i aspiracions que els participants tenien durant el procés creatiu.

L'Oliver explica que se sent feliç i tranquil quan treballa amb el diàbolo. L'Aitor ho descriu com un procés de desconexió i aprenentatge. En Panchi parla de llibertat a l'hora de crear i de com gaudeix quan pràctica i crea exercicis amb el diàbolo. Li agradaria compartir amb els companys/es de l'institut allò que el grup ha construït col·lectivament. L'Alberto parla que se sent relaxat i feliç quan practica els trucs, tot i que de vegades no li surten, i persevera i entrena per aconseguir fer-ho millor. També destaca que hi ha trucs que li agraden més que d'altres i que gaudeix fent moviments amb el cos. L'Iker voldria fer un espectacle amb tot el grup. En Nader voldria continuar practicant amb el diàbolo. En Jonathan parla que se sent bé actuant amb el

diàbolo i que li agradaria fer una posada en escena. El David se sent lliure i relaxat quan ho practica i li agradaria continuar aprenent més trucs. L'Osama parla que practicar diàbolo li aporta felicitat i ràbia, que es pot interpretar en la frustració que pot sentir quan no assoleix fer un truc o competeixen entre els companys. Li agradaria compartir una posada en escena amb els seus pares. L'Emilio parla de les habilitats que ha après i que vol continuar practicant per fer-ho millor. L'Alejandro parla de la tranquil·litat que sent quan practica i que això li permet expressar-se millor. Li agradaria fer una posada en escena a un espai públic de Barcelona per compartir amb els vianants allò que ha creat el grup de l'aula oberta.

Així doncs, observem que a través de l'experiència, els joves han treballat valors i habilitats com la perseverança, la tolerància a la frustració, l'esforç, la creativitat, la construcció col·lectiva, el fet de compartir, etc., des de la motivació de practicar un llenguatge artístic que els posa a prova i els incita a esforçar-se per fer-ho millor, per satisfer el seu propi desig d'autosuperació, al mateix temps que aquesta sensació impulsa les ganes de compartir i intercanviar mirades amb altres alumnes i artistes.

Imatges

Vegeu a l'annex.

Enllaços d'interès

<https://www.instagram.com/diamalaborsxyz/>

<https://labs.troposfera.xyz/enresidencia/>

<https://blocsenresidencia.bcn.cat/comasisola2021/>

<https://www.enresidencia.org/ca/residencia/troposferaxyz-en-residencia-linstitut-comas-i-sola/proces-creacio>

Tot seguit, exposem la comparativa de la residència realitzada aquest any 2022, per la Ileana Ortega, amb la de l'any anterior 2021, duta a terme per Troposfera.xyz, utilitzant els criteris definits en el document *Educació en la pràctica artística un dret irrenunciable*.

Criteri 1: Transformació Social	2021 -22	No es treballa amb un objectiu específic ni amb una finalitat productivista. Ni tampoc es tracta de detectar una problemàtica i intervenir en aquesta per millorar la situació com es planteja amb l'educació social. Es vol crear un espai diferent i lliure pel grup participant, per poder experimentar un procés creatiu durant el qual es poden modificar les relacions, els temps, els llenguatges, la perspectiva, etc., al mateix temps que a través de les pròpies dinàmiques es tracten temes socials, comunitaris i/o polítics i es treballa la sensibilitat, l'escolta activa, l'expressió d'allò que li passa a cada participant i la seva sensació d'empoderament en relació amb qui són i que volen proposar. Amb aquest procés també, les artistes, es volen implicar en el canvi de paradigma en relació amb la concepció de l'adolescència com a problemàtica i promoure el tracte de tu a tu i el respecte d'entendre a cada persona com a única, treballant simultàniament prejudicis vinculats al potencial de l'art, a l'adultocentrisme, la perspectiva de gènere i el colonialisme.
	2020 -21	A partir de les fonts revisades, no hem observat objectius específics destinats a transformar una situació o generar canvi en el context. Però a través del procés creatiu, hem pogut percebre que els participants han trobat en el projecte, una motivació a partir de la qual empoderar-se i dirigir les seves energies, que també els ha permès explorar les seves potencialitats i limitacions, compartir el seu procés amb els altres membres del grup i relacionar-se amb altres persones de la comunitat com artistes, alumnes o ciutadans de Barcelona a través de les representacions a l'espai públic. Per tant, tornem a analitzar un procés que passa del pla personal, al grupal i posteriorment al comunitari.

Criteri 2: Experiència Artística Pràctica	2021 -22	Els participants no són mers espectadors d'un esdeveniment artístic. Cadascun/a és agent de creació dins del procés creatiu i artístic que s'experimenta. Al principi de forma individual i posteriorment de forma col·lectiva. A través de la pràctica dels diversos llenguatges artístics com el collage, la dansa o els moviments corporals amb el trapezi, els/les participants experimenten un procés d'autoconeixement, exploració de sensacions i comunicació.
	2020 -21	Els alumnes de l'aula oberta, han participat en el procés de creació artística. Els artistes han proposat els llenguatges artístics i els alumnes han practicat i dissenyat composicions i posades en escena. A través del procés creatiu experimentat amb la pràctica dels malabars i la contaminació amb altres artistes, el grup participant ha treballat competències artístiques com l'ús del diàbolo i els moviments corporals com a mitjans d'expressió i ha incorporat valors com la confiança, la perseverança o el treball en equip.
Criteri 3: Pràctica Habitual i Prolongada	2021 -22	Al principi, el procés se centra en la introspecció i l'experimentació amb el collage. Els/les participants cerquen imatges i paraules a l'atzar i les combinen donant-li sentit i construint un diàleg, reflexionant sobre qui són, què els hi agrada i què no... De manera que l'artista ha pogut identificar progressivament temes en comú, desitjos, bloquejos... D'aquesta manera, el procés creatiu també es transforma en un procés de descobriment, que tal com exposa la Ileana, és probable, que sense el procés artístic aquestes preguntes no s'haguessin respost de la mateixa manera. Posteriorment, es practiquen altres llenguatges artístics com la dansa, el teatre o el trapezi. Més que rigor, les artistes parlen de la constància com a element clau per aconseguir implicació d'alumnes, professors i artistes i per alimentar el vincle que els uneix.

Criteri 4: Activitat en Grup	2020 -21	A partir de les narracions de les experiències viscudes pels mateixos alumnes a través del Blog d'<i>En Residència</i>, hem pogut observar un procés d'aprenentatge constant a escala col·lectiva i introspectiva, a l'hora d'explorar les capacitats i límits propis. Les propostes dels artistes residents es basen en la pràctica continuada de les tècniques amb el diàbolo i els moviments corporals en diversos espais; al centre cívic, al carrer o a casa. La constància i el compromís són clau per poder anar descobrint noves tècniques i crear noves composicions.
	2021 -22	El treball en grup forma part de l'essència del projecte. La metodologia que se segueix es basa a passar del pla personal (des de les vivències i anhels personals) a un pla col·lectiu, on compartir desitjos, necessitats, etc. La idea és sortir del posicionament individualista amb el qual la lògica neoliberal se sustenta actualment, per posar el focus en els punts en comú que possibiliten l'encontre entre les participants. El treball col·lectiu ha possibilitat la detecció de límits i conductes segregadores, des de la perspectiva de gènere, tenint en compte que és un grup mixt, de manera que l'artista ha volgut oferir un espai segur per treballar els límits detectats en l'expressió de nois i noies pel gènere amb el qual s'identifiquen. També cal destacar, que aquesta metodologia ha fomentat la creació d'un clima de seguretat, cohesió i confiança, que ha facilitat el desenvolupament d'habilitats comunicatives i d'expressió en l'àmbit artístic, a més de fomentar la iniciativa a l'hora d'escollir i reconèixer els símbols propis que els participants identifiquen com a grup.
	2020 -21	La creació d'un clima de confiança, ha facilitat la cohesió i el creixement del grup. Durant la pràctica educativa, s'ha fet valdre la identitat com a col·lectiu, de manera que simbòlicament, s'han decidit un nom, DIAMALBORS (diàbolo + diamant + malabars) i un logotip per mostrar la diversitat cultural que caracteritza al grup; com a elements representatius. També cal destacar, que els alumnes manifesten que el fet de compartir la pràctica

		de les tècniques entre els companys, els hi permet millorar les seves habilitats artístiques.
Criteri 5: Vinculació amb l'entorn	2021 -22	Dins d'un marc macro i institucional, durant el procés artístic, intervenen agents com la ICUB (Institut de Cultura de Barcelona), el Consorci d'Educació, la Central del Circ, la direcció del centre, i l'institut. El centre cívic de la Trinitat també s'hi vincula com a espai per realitzar diverses accions i dinàmiques artístiques. Directament, intervenen els estudiants, un professor que acompanya l'artista, altres professors que s'interessen per l'evolució dels processos i comparteixen els canvis que observen i altres alumnes que pregunten als alumnes participants per allò que fan. El procés de contaminació esmentat anteriorment serveix per arribar més enllà de l'aula dins l'institut. I per arribar més enllà de l'institut, el grup presenta "Per a Tu per a Mi Pa Ti Party" al 1r Festival de Circ i Educació que es fa a la Central del Circ, al qual ens han convidat a nosaltres, com a grup d'alumnes d'Art i Cultura de la Universitat de Barcelona. En aquest festival, i altres grups d'alumnes, del mateix institut i d'altres centres com de les escoles d'Eduard Marquina i Concepció Arenal i l'institut del Barri Besòs, acompanyats d'altres artistes residents, també presenten les seves mostres. L'entrada és lliure i amb inscripció prèvia, així que pot anar-hi qualsevol persona.
	2020 -21	Les contaminacions amb l'Ateneu de Nou Barris, la Central del Circ, l'artista Akram Khan, o la interacció amb alumnes d'altres instituts, han facilitat la circulació de continguts artístics i culturals, permetent als participants alimentar la seva creativitat i obrir la ment coneixent altres llenguatges artístics com la dansa o el teatre. D'altra banda, la vinculació del centre cívic, ha facilitat un espai de pràctica al grup participant, com també la pràctica d'exercicis a casa i la creació d'una posada en escena que mostrar, també ha vinculat a la família en el procés creatiu o bé, la pràctica al carrer també ha permès arribar als vianants de la ciutat.

Criteri 6: Rigor Artístic	2021-22	El procés de creació artística, culminarà a final del curs amb l'exhibició d'una mostra definida com un collage de llenguatges artístics, al festival de la Central del Circ esmentat a l'anterior criteri, amb un públic nombrós com a espectador. Tot i que la Ileana, manifesta que la qualitat s'ha d'enfocar més en el procés d'implicació i de transformació en la vida dels estudiants, que en una posada en escena perfecte.
	2020-21	El procés creatiu va culminar amb la posada en escena de "Mosaic" una composició de moviments corporals i jocs amb el diàbolo, en llocs emblemàtics a Barcelona (Arc del Triomf, el Mercat del Born i la Barceloneta). Aquest any 2022, durant el 1r Festival de circ a la Central del Circ, també es podrà visitar l'exposició fotogràfica d'aquesta composició fins al 23 de juny.
Criteri 7: Els i Les Professionals	2021-22	Tal com explica la Marissa, educadora social medidora entre la Central del Circ i l'institut en el projecte <i>En Residència</i>, d'alguna forma, en la central, observen quins artistes pel seu perfil i moment vital poden col·laborar amb els instituts. Compartint el seu procés creatiu per també enriquir-lo amb l'experiència. És important tenir en compte la metodologia personal i les inquietuds de l'artista, ja que l'escollit/da omplirà l'espai "d'això." En aquest cas, la Ileana destaca per la seva sensibilitat en qüestions racials i de perspectiva de gènere i per les seves habilitats per crear espais de confiança i sensibilitat per posar en sinergia l'art i temes socials, polítics i comunitaris a través de les seves propostes.
	2020-21	Els artistes residents, Dídac i Teresa, han compartit el seu procés creatiu amb el grup d'aula oberta de l'institut Comas i Solà per proposar la construcció de paisatges sonors a través dels jocs malabars i els moviments corporals, que reflexiona sobre l'existència de l'ésser humà a través d'aquests llenguatges artístics i planteja la tecnologia com un recurs per crear nous escenaris artístics i generar continguts audiovisuals (amb l'ús de la càmera, el blog, etc.).

Criteri 8: La Governança	2021-22	Tal com exposa l'artista resident, el grup participant necessita guia i orientació, principalment perquè es troben en un procés de descobriment, que no acaben d'entendre completament i que probablement comprendran al cap de cert temps . Ells i elles confien en les propostes que ella planteja, i conjuntament amb el professor, exigeixen constància i implicació a través de les tasques que proposen. En aquest sentit, hi ha dies que els i les alumnes requereixen més impuls i d'altres que venen motivats/des amb les seves propostes , com el rap per exemple.
	2020-21	A partir dels documents visuals i escrits, observem que són els artistes residents, els que guien el procés artístic de principi a fi; la metodologia, la programació de les activitats i contaminacions, etc. Però al mateix temps, el fet d'utilitzar un llenguatge artístic lliure i personal com els malabars, facilita que el grup participant experimenti, dissenyi les seves composicions i editin els continguts audiovisuals i en xarxes socials amb les eines tecnològiques que han après a utilitzar.

POTENCIALS I LÍMITS

En aquest capítol -després de l'anàlisi feta en el punt anterior i les informacions extretes de l'entrevista amb la Marissa i la Ileana, així com la visita realitzada a la Caldera amb les alumnes, les professores i altres agents- es recullen les potencialitats i límits que se'n poden extreure tant del projecte *En Residència* a l'Institut Josep Comas i Solà, com també de la filosofia i l'emplaçament de la Central del Circ.

Un primer punt a destacar és la mirada que tenen la Central del Circ a l'hora de concebre l'art: **centrant-se en el procés, més enllà d'un producte**. Tanmateix, no visualitzen l'adolescència sota el paradigma d'un *ésser problemàtic* que ha d'esdevenir persona; sinó "un ser en sí mismo con sus deseos, sus problemas", mirant-lo de tu a tu. Això, per una banda -i a primera vista-, pot semblar una limitació, ja que es fa difícil l'encaix amb un **sistema educatiu rígid, centrat en unes avaluacions** que donen valor al resultat d'uns suposats coneixements adquirits, però que obvia l'empoderament i les aptituds de les estudiants, impossibles d'avaluar -o equiparar- a un valor numèric. Dit en altres paraules, l'Ileana comenta que una problemàtica **és la puntuació -tant per a les artistes, el professorat com per als alumnes-** perquè són processos tan sensibles i subjectius que crea conflicte: "si alguien participa más o menos puede significar diferentes cosas dependiendo de su personalidad o momento vital en el que están".

Per altra banda, però aquest mateix fet es desprèn com una potencialitat, ja que aquest projecte -promogut des de les grans conselleries d'educació i cultura- obre la porta a **permear aquests nous pensaments i formes de concebre l'articulació entre art, cultura i educació**: obrint la porta a la transformació social d'aquestes institucions educatives: "algo positivo [...] es que creo que se han modificado las miradas de varios profesores y alumnos, sobre las artes escénicas y sobre el potencial que tiene el arte en los procesos de transformación social".

Per tant, tot i el límit que suposa que la **Central del Circ** sigui un **espai -força aïllat del context social i la comunitat-** destinat a les professionals d'aquest llenguatge artístic, el fet que es vinculin a iniciatives com el programa *En Residència*, els permet **desplegar i obrir-se al territori, connectant amb la seva realitat** i a l'hora contaminant-la amb les seves idees que lluiten per caminar cap a societats amb menys desigualtats. Cal afegir, però, que en el cas que estem analitzant està sent així, ja que com diu la Marisa "[aunque] la administración tiene sus tiempos y sus formas de hacer. Al final todo esto lo hacen las personas. Tenemos la suerte que [todas] estamos implicadas, tenemos ganas de colaborar". Per tant, com ella també

comenta, el més important en aquests tipus de projectes és crear relacions i vincles de **confiança**.

Garcés (2020) ho argumenta a través de l'**estima mútua**, uns processos els quals comporten que ens atrevim a situar-se en el tu a tu. Es tracta del pensament polític de G. Orwell, la **common decency** -o decència comuna- entesa com: la moral intuïtiva de la gent popular, d'aquelles coses que tothom entén que no s'han de fer, o també, aquelles altres en què no fer-les implica tenir un comportament poc ètic. Això fa que és el resultat d'una suma dels valors morals que té interioritzats la persona dels mil noms: anònima, del carrer, ordinària, honesta... Un terme que apel·la a la confiança de la gran majoria de la societat en els seus valors morals compartits; neutralitzant el capitalisme cognitiu el qual ens formata. És a dir, aquest sistema regula les decisions de la nostra vida quotidiana i ens fa competir mitjançant uns objectius, indicadors, d'èxit o fracàs. Un funcionament que ens confisca el dret d'equivocar-nos, de perdre'ns pel camí, d'arriscar-nos a no saber. Així doncs, aventurar-nos a aprendre alguna cosa les unes amb les altres i les unes de les altres.

De tot això se n'extreu que no tots els agents sempre remen a favor del projecte, com per exemple passa amb els professors d'assignatures més allunyades de les disciplines humanístiques, socials i artístiques, els quals tenen altres perspectives. En el cas de l'Institut Comas i Solà es compta amb la **complicitat del professor** que imparteix l'assignatura: "una persona que le encantan las artes escénicas y que además dispersa muy bien su entusiasmo en su equipo de trabajo". No obstant això, les integrants d'aquest grup també volen remarcar que s'han trobat **limitades -a l'hora de dur a terme l'anàlisi-**, ja que simplement han comptat amb les observacions d'una petita visita col·lectiva a la Caldera i l'entrevista amb les professionals de la Central de Circ. És a dir, des del centre no s'ha vist amb bons ulls que aquest *teixir relacions*, també s'elaborés amb nosaltres: deixant-nos gaudir l'experiència de viure un procés de creació artística.

Centrant-nos en el mateix procés de creació artística - i en relació amb el seu format i metodologia en unes fases de treball preestablertes-, la Ileana comenta que està **definit d'una manera molt natural** la qual no genera cap tensió remarcable: "no he sentido que institucionalmente se me hayan puesto trabas". Tanmateix, remarca que veu amb bons ulls que aquesta assignatura sigui de caràcter optatiu. Val la pena dir que ella expressa que és cert que fóra bo que totes les alumnes experimentessin aquests processos, però aquest format permet que cadascuna ho decideixi lliurement, ja que les alumnes necessiten els seus temps per decidir quan formar part d'un procés creatiu. De tot això se n'extreu una gran potencialitat,

i és que **aquest procés parteix d'un espai segur i on s'hi habita en plena llibertat**: "Yo siento, que en la Central del Circo he encontrado un espacio de libertad. Entonces ese mismo espacio, es lo que también propongo en el aula".

Una altra potencialitat -comentada al llarg d'aquesta assignatura- és l'**alternativa que ofereixen l'articulació dels llenguatges artístics** -utilitzant en aquest procés- amb l'educació. Un seguit d'eines que complementen el camp educatiu i amb les quals es poden treballar altres habilitats i aptituds que ajuden a empoderar les alumnes. Aquestes construeixen unes identitats lligades a un **pensament crític** sobre la realitat del seu entorn, qüestionant-lo. A més a més, passar per aquests tipus de dinàmiques implica que les alumnes **millorin la seva expressivitat i comunicació**, dotant-los-hi la capacitat de saber posar altres tipus de límits: "el profesorado me han comentado cómo se expresan en otras aulas o espacios y como estos ponen otro tipo de límites a sus compañeras". Passar per aquests processos facilita l'autoconeixement, que és en el fons des d'on els éssers humans acabem parlant. En definitiva, una pràctica "amb què els humans ens donem el temps els uns als altres [...] l'obrador del temps compartit. El taller on els aprenents desperten i assagen la imaginació" (Garcés, 2020, p.156).

Un últim aspecte a destacar sobre aquest procés de creació realitzat a l'Institut Comas i Solà seria un límit o tensió que nosaltres destaquem. Tot i que l'Ileana comenta com un fet positiu que el grup estigui conformat només per persones migrades o de segona generació -ja que ella mateixa també ha viscut l'experiència i això fa que s'hi connecti, permetent-li continuar-se auto construint-, des d'una **mirada àmpliament interseccional** hi trobem mancances. Dit d'una altra manera, reduir aquest espai a aquest col·lectiu de persones -mal anomenades racialitzades-, fa que implícitament la mirada colonial i hegemònica continuï conceptualitzant-les com unes persones que tenen unes necessitats especials a cobrir. Amb això no estem dient que no és positiu que s'empoderin, sinó que estem plantejant la pregunta a la inversa i ens demanem: no seria, també, interessant que les persones occidentals desconstruïssin la seva mirada colonial i supremacista, és a dir no seria interessant que aquestes despleguessin **identitats lliures d'opressions**? Creiem que amb aquest procés hauria sigut atractiu acabar confrontant ambdues mirades, igual que en l'entrevista s'ha comentat que s'ha fet en temes de gènere. Tal com comenta Karina Ochoa (2018), es tracta d'una herència que va creant un sentiment de culpa en la persona oprimida, d'auto inferiorització de la cultura d'origen, de vulneració de drets. Per contra -en el pol oposat d'aquesta dicotomia-, continuen creixent de forma exponencial tot un seguit de privilegis socioculturals, econòmics i polítics

que el nostre grup considera que un procés d'aquest tipus ha de tenir com a objectiu primordial transformar-los.

A continuació, es mostra un quadre resum on s'hi detallen les idees força de tot el que s'ha comentat en aquest capítol, relacionades amb els criteris analitzats anteriorment.

Potencials	Límits
<i>Criteri 1: Transformació Social</i>	
Concepció de l'art centrada en el procés, més enllà d'un producte. Un projecte que permet construir unes identitats lligades a un pensament crític, empoderant-se.	Sistemes educatius rígids i centrats en unes avaluacions quantificables. Unes institucions que identifiquen l'adolescència sota el paradigma d'un ésser problemàtic.
<i>Criteri 2: Experiència Artística Pràctica</i>	
Processos que faciliten l'autoconeixement, millorant la creativitat, l'expressivitat i la comunicació.	Les integrants d'aquest grup no han pogut viure l'experiència del procés fet que ha limitat la seva anàlisi.
<i>Criteri 3: Pràctica Habitual i Prolongada</i>	
A través d'una assignatura optativa que facilita la creació d'un espai segur i on s'hi habita en llibertat.	<i>Res a objectar.</i>
<i>Criteri 4: Activitat en Grup</i>	
Grup mixt de nois i noies que permet treballar aspectes interseccionals sobre el feminisme.	La participació d'alumnat autòcton amb el qual treballar la descolonització: unes identitats lliures d'opressions.
<i>Criteri 5: Vinculació amb l'entorn</i>	
L'articulació amb <i>En Residència</i> permet contaminar la seva filosofia -d'art, cultura i educació- en els instituts.	La Central del Circ és un centre per a professionals amb un emplaçament força aïllat dels contextos socials.
<i>Criteri 7: Els i Les Professionals</i>	
Bones relacions tant amb el professor de l'assignatura com amb el Consorci d'Educació i l'ICUB.	Professorat de l'àmbit tecnològic-científic. Procés d'elecció de l'artista en residència per part de la Central del Circ.

CONCLUSIONS

Aquest treball monogràfic ens ha portat a analitzar sobre diverses idees clau en relació amb el projecte *En Residència* a l'Institut Josep Comas i Solà a través de l'Ileana i la Central del Circ. S'ha de dir que no ha sigut una tasca fàcil, ja que ens ha obligat a reflexionar sobre les diferents esferes que s'hi articulen, emfatitzant la vinculació entre l'art, la cultura i l'educació. Tanmateix, s'han tingut en compte com entren en joc les relacions entre els diferents agents com ara: el sistema educatiu, el professorat, l'alumnat participant del procés creatiu, la Central del Circ, l'artista resident, les institucions públiques i nosaltres mateixes com actuals estudiants i futures educadores socials. Dit tot això, en aquest apartat es detallen les idees força que es conclouen del treball, les quals volen servir com possibles suggeriments a l'hora de continuar amb les accions d'aquest projecte, així com, poder-ne millorar alguns aspectes.

- S'ha d'introduir l'art en el context acadèmic, ja que permet reduir desigualtats socials. Apropar diversos llenguatges artístics -com la dansa, el teatre, la música, el circ, la fotografia, les TIC, entre d'altres- en la comunitat educativa, obre la porta a l'articulació i desplegament d'espais i dinàmiques alternatives les quals complementen la formació integral que les alumnes han de rebre en els centres. **Aquests processos de creació artística faciliten i milloren l'autoconeixement de les participants, fent-les més creatives, expressives i comunicatives.**
- La difusió de la mirada de la Central del Circ dins de les institucions escolars, permet trencar amb la conceptualització de l'art com a producte: una mercaderia consumible que alimenta de beneficis el capitalisme del sistema neoliberal. Les artistes de la Central -a través d'aquests processos creatius- posen de manifest que **la pràctica artista és un mitjà alternatiu amb el qual habitar la llibertat col·lectiva i caminar cap a l'emancipació de les alumnes i la transformació social.**
- Existeixen dificultats a l'hora d'encaixar un procés de creació artística dins del sistema escolar, sobretot perquè **les metodologies quantitatives d'avaluació no tenen en compte ítems propis d'aquestes accions creatives.** No contemplen l'evolució d'emocions, aptituds i actituds dels i les alumnes. Tanmateix, el fet d'haver d'expressar-ho en uns resultats numèrics, anul·la l'oportunitat de sortir d'una estructura tancada i inflexible. En definitiva, **no es dona la possibilitat de plantejar noves metodologies d'avaluació -de caràcter personal, col·lectiu o grupal- que corresponsabilitzin les participants i el professorat en una activitat comuna.**

- S'observa que articular processos de creació artística dins del sistema educatiu és una tasca complexa però alhora altament transformadora. **Com tota comunitat -o cultura- conforma un camp de tensions, una realitat que implica que aquesta està viva.** S'analitza que hi intervenen múltiples i diversos agents: la Central del Circ i els seus artistes, els centres educatius i el seu professorat i les administracions públiques, és a dir, el Consorci i l'ICUB. Unes entitats i institucions que han de generar processos de confiança mutua, escolta i comunió de diferents mirades. Tant és així que en algunes ocasions poder-s'hi articular pot ser un repte complicat. Això es demostra en la impossibilitat que hem tingut les integrants d'aquest treball en viure una experiència d'aquestes característiques en primera persona.
- En últim lloc -i no menys important-, **la Central del Circ corrobora que vincular-se amb iniciatives i accions comunitàries sempre és possible. Les professionals evidencien que estar emplaçades en un espai aïllat, no anul·la la possibilitat de poder connectar amb el territori.** Tanmateix, s'ha d'emfatitzar el seu compromís lluitant contra les desigualtats estructurals i la transformació social. Tractant-se d'un centre d'alt rendiment per a les professionals del circ, podrien optar per no plantejar-se aquesta alternativa. No obstant això, s'ha de dir que el seu passat -vinculats al CSO la Makabra- fa palès que aquest espai és una aposta clara per tots aquests temes.

Per altra banda, després d'aquest procés de recerca, plantegem les següents recomanacions:

- Seria estimulant -més enllà d'afavorir l'empoderament personal i col·lectiu de les participants de qualsevol procés artístic- **obrir la porta a la desconstrucció d'aquelles identitats caracteritzades pel privilegi occidental i hegemònic.** Creiem interessant explorar la idea que plantegem la qual: per arribar a una plena transformació social cal recórrer camins de desaprenentatge. Per una banda, facilitant l'empoderament d'aquells subjectes que habiten dins d'unes opressions, però, per altra banda, deconstruint els camins recorreguts per aquelles persones que inconscientment són imatge viva d'aquestes mateixes opressions.
- Animaríem a l'àrea de Mediació de la Central de Circ a cooperar -d'igual forma que es fa amb els nivells d'educació obligatòria- amb els ensenyaments postobligatoris: CFGS d'animació sociocultural, graus d'educació social, etc. **Creiem que viure processos d'aquestes característiques seria altament enriquidor i formatiu per a les futures**

professionals, dotant-les d'aptituds per plantejar la seva praxi des d'una mirada artística.

- Proposem, ja que la Marissa ens comenta que és el departament de Mediació qui observa quin tipus d'artista té les aptituds idònies -una mirada comunitària- per poder-se vincular a *En Residència* i poder compartir el seu procés artístic, a fomentar la formació socioeducativa a la Central del Circ. És per això, que **seria oportú que les professionals circenses -amb inquietuds per entrar en aquest camp que articula art, cultura i educació- a disposar d'uns coneixements específics que facilitessin aquestes pràctiques educatives i participatives.**

Així doncs, **enfortim -a les administracions públiques, a les fàbriques de Creació com la Central de Circ i els diferents artistes que s'hi articulen- a continuar fomentant -dins les aules- espais de llibertat col·lectiva que -tal com hem vist durant el procés- s'obren amb la comunitat.** I encara més, tenint en compte que actualment, aquest concepte cada cop està més pervertit -una societat cenyida, encotillada i controlada a través de múltiples constructes culturals- aquesta aposta és un fet plenament revolucionari i contracultural a ser explorat.

Per concloure aquest apartat -i després de vivenciar la dinàmica del cafè del món-, se'ns planteja la **possibilitat de vincular -d'una manera més directa- la figura de l'educador/a social dins del procés de creació artística.** Una persona que permet articular els diferents agents i les diferents mirades. En el nostre cas no l'hem considerat necessària perquè tant l'artista com el professor -i les participants de l'assignatura- han remat amb cooperació, constància i implicació. No obstant això, les companyes de l'institut del Besòs ens han obert aquesta mirada, ja que elles han constatat i destacat les tensions i conflictes entre les perspectives educatives i artístiques que s'han donat anteriorment en processos com aquest.

Amb tot, aquesta dinàmica ens ha permès observar que tot i treballar amb llenguatges artístics múltiples i diversos, **a través d'aquests s'acaben generant processos d'empoderament i transformació social:** unes iniciatives que ens travessen a totes les persones -indiferentment del nostre gènere, edat, cultura, etc.- que s'alineen amb el paradigma de la interseccionalitat. També destaquem -com a punt comú- que les propostes que s'han analitzat posen l'èmfasi en el **procés** més enllà del resultat. Unes metodologies -que partint d'una introspecció individual i articulació amb la resta de participants- generen **espais on hi transcorrin coses, més enllà de buscar uns objectius concrets i unes finalitats determinades.** Això ens ha permès

reafirmar que cal continuar **deconstruint la mirada socioeducativa provinent de l'educació social**. Una perspectiva que planteja unes intervencions per tal que les participants assoleixin unes habilitats socials. En definitiva, el fet d'obrir espais on es promogui la llibertat de crear col·lectivament alguna cosa, implícitament desencadena el fet que les persones acabin desplegant noves maneres: d'expressar-se, de comunicar-se, de marcar els seus límits, i conseqüentment, de posicionar-se en el món.

Resumidament, un cop redactat aquest treball monogràfic i compartit amb la resta de companyes de classe, **encoratgem a totes les educadores socials a articular-se amb algun llenguatge artístic i/ o projecte cultural, ja que ens permet qüestionar-nos la realitat i desaprendre mirades que -inconscientment- tenim institucionalitzades**.

REFLEXIONS I VALORACIONS

Per redactar aquest apartat -i seguint les idees força de tot el treball- veiem oportú crear un espai de diàleg amb el qual poder construir col·lectivament les nostres reflexions i valoracions. Creiem que fer-ho d'una forma individual, fomenta seguir les lògiques del sistema actual el qual no enxarxa: cada cop més ens aïlla i aliena, fent-nos éssers purament egoistes. Dit això, a continuació es destaquen les idees que extraïem d'aquest procés:

- En primer lloc, fem evident la interpel·lació que vam viure -durant l'entrevista- de la concepció de l'art. Aquest treball ha permès desconstruir la definició pensada com una eina -per a unes intervencions socioeducatives- que busca assolir uns objectius sistematitzats i protocol·litzats. Uns principis que en el fons només persegueixen l'eficàcia i eficiència econòmica, no deixant espai al temps buit. Valorant que en un procés -tot i semblar que no hi passen coses- s'hi habiten tota mena d'emocions i sensacions necessàries per desplegar la creativitat.
- Així mateix, aquest treball en concret i l'assignatura en general ens ha posat sobre la taula àmbits alternatius -relacionats amb l'art, la cultura i la gestió comunitària- en els quals poder-hi plantejar el desenvolupament de la nostra praxi professional.
- A més a més, agraïm la idea d'haver dut a terme aquest treball -tot i només poder-lo analitzar i no gaudir-lo més a fons-, ja que ens ha permès veure la complexitat i a l'hora riquesa que aporta el desenvolupament comunitari en les nostres vides. Si tenim clar que la cultura és viva i que nosaltres som éssers culturals, no veiem cap altra camí alternatiu que aferrar-nos a aquestes idees per tal d'articular una profunda transformació social.
- Finalment, també realcem el fet que aquesta iniciativa ens demostra que és possible revertir les lògiques i els constructes de l'adultocentrisme, obrint la porta a les relacions de tu a tu amb les participants.

Dit tot això, creiem que aquesta assignatura hauria de realçar totes aquestes reflexions que permeten que nosaltres en tant que participants -i no només estudiants- podem despertar les nostres emocions -més enllà de reflexions- i viure en primera persona processos de creació artística. Així que encoratgem la coordinació de l'assignatura a sacsejar l'espai de l'aula i transformar-lo en un entorn pràctic on s'experimenten totes aquests principis.

Per acabar, volem donar les gràcies al grup de joves participants de l'Institut Comas i Solà: Helen Aisien Aifuwa, Tracy Shantall Kassandra Gallardo Castañeda, Mileysi Gil Ramirez, Elisey Gorshkov, Alan Gutiérrez Cañero, Safoora Noreen, Abel Antonio Pérez Santana, Adam Rachidi Ben Haddi. Un grup que com a optativa han triat experimentar a través de l'art i les seves possibilitats, que han deixat impregnar les seves curiositats artístiques per jugar amb diversos llenguatges desconeguts, desitjats, llunyans o propers.

Al professor Joaquim Cubarsí, per llençar-se a la piscina i sortir de la convencionalitat del sistema educatiu convencional i apostar per les moltes diverses capacitats i habilitats que permet educar i experimentar a través de l'art.

A la Central del Circ, en concret a la Marissa Paituví, per permetre'ns apropar-nos a un projecte educatiu -per a nosaltres desconegut- i fer de fil conductor per l'anàlisi d'aquest treball d'investigació.

A l'artista i educadora Ileana Ortega per posar al camí dels i les joves l'art. Per apropar el món artístic i la seva màgia a la vida quotidiana i en un món educatiu que no defensa l'art com a dret i com a medi cap a la igualtat i l'equitat.

Gràcies a l'Antonio Alcántara Alcántara per regalar-nos les infinites possibilitats de l'art per poder desenvolupar una educació social plena d'opcions per transformar les realitats de les persones que al present i al futur acompanyarem com a educadores socials.

Gràcies a l'art i a la cultura, per possibilitar espais educatius lliures i diversos.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALCÁNTARA, A. (2012). *El formador de circo social*. Revista semestral para educadores y animadores sociales, 12(1), 1-9.

ALCÁNTARA, A. (2016). *Art urbà, educació i espai públic*. Revista Art Social nº2. Editorial Neret.

ATENEU POPULAR DE 9 BARRIS. (2016). *Circ, educació i transformació social: el projecte pedagògic de l'Ateneu 9Barris*.
https://ateneu9b.net/sites/default/files/ateneu_web_newok.pdf

BAMFORD, A. (2009). *El factor ¡Wuuu! El papel de las artes en la educación: un estudio internacional sobre el impacto de las artes en la educación*. (1a ed.). Barcelona: Octaedro.

CODINA, E. M. (2017). *Cultura, circo social y gestión comunitaria*. Circo social, 39.

CREADORS EN RESIDÈNCIA. (9 de maig de 2022-a). *Ileana Ortega EN RESIDÈNCIA a l'institut Josep Comas i Solà*.
<https://www.enresidencia.org/es/residencia/ileana-ortega-en-residencia-en-el-instituto-comas-i-sola/proceso-creacion>

CREADORS EN RESIDÈNCIA. (9 de maig de 2022-b). *Blog EN RESIDÈNCIA 2021-2022*.
<https://blocsenresidencia.bcn.cat/comasisola2022/>

CREADORS EN RESIDÈNCIA. (9 de maig de 2022-c). *Troposfera.xyz. EN RESIDÈNCIA a l'institut Josep Comas i Solà*.
<https://www.enresidencia.org/ca/residencia/troposferaxyz-en-residencia-linstitut-comas-i-sola/proces-creacio>

CREADORS EN RESIDÈNCIA. (9 de maig de 2022-d). *Blog EN RESIDÈNCIA 2020-2021*.
<https://blocsenresidencia.bcn.cat/comasisola2021/>

DIAMÀLABORS.XYZ. [@diamalaborsxyz]. (22 de maig de 2022). *Perfil on es penja material audiovisual relacionat amb els alumnes de l'Aula Oberta de l'Ins Josep Comas i Solà i el seu projecte a EN RESIDÈNCIA.*

<https://www.instagram.com/diamalaborsxyz/>

FERNÁNDEZ, LIRIA, C. (2017). “El nuevo orden educativo mundial”. En *Escuela o barbarie*. Entre el neoliberalismo salvaje y el delirio de la izquierda. Madrid: Akal

FREIRE, P.(1985). *Pedagogía del oprimido*. Madrid, Siglo XXI, (10a ed.).

FUNDACIÓ VIQUIPÈDIA. (9 de maig de 2022). *Propiocepció*.

<https://ca.wikipedia.org/wiki/Propiorecepci%C3%B3>

GARCÉS, M. (2020). *Escola d'aprenents*. (1^a ed.). Barcelona: Galàxia Gutenberg

HERNÁNDEZ, F. (2017). *Hibridar i transformar l'educació a través de les arts*. Conferència presentada a les Jornades Educació artística i municipi, XXVI Fòrum Local d'Educació. Diputació de Barcelona, Barcelona.

NÚÑEZ, V. (2005). *Participación y Educación Social*. Ponencia presentada en el XVI Congreso Internacional de Educación Social. Montevideo: Uruguay.

NÚÑEZ, V., (2007). *Pedagogía Social: un lugar para la educación frente a la asignación social de los destinos*. Conferencia pronunciada en el Ministerio de Educación, Ciencia y Tecnología de la Argentina.

OCHOA, K. (2018). *Feminismos de (s) coloniales*.

TROPOSFERA.XYZ. (22 de maig de 2022). *En Residència*.

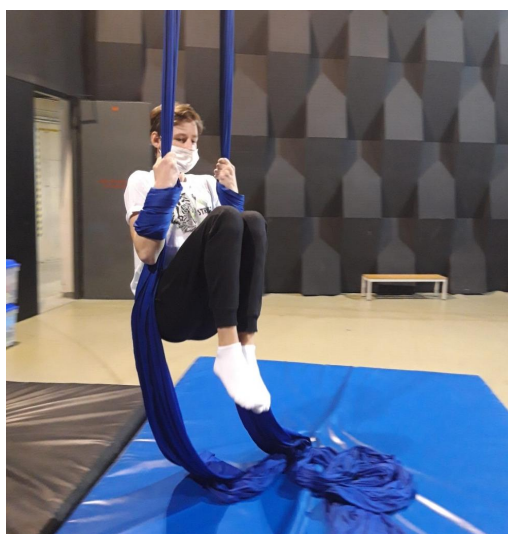
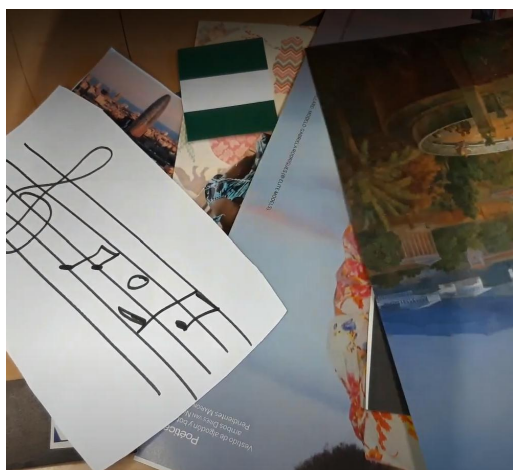
<https://labs.troposfera.xyz/enresidencia/>

ANNEX

FOTOGRAFIES DELS PROJECTES

Ileana Ortega EN RESIDÈNCIA a l'institut Comas i Solà¹

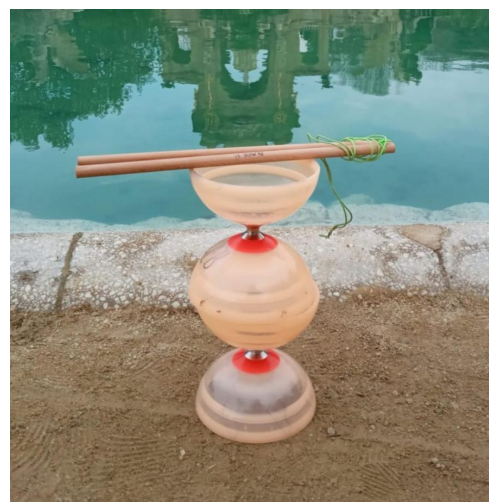
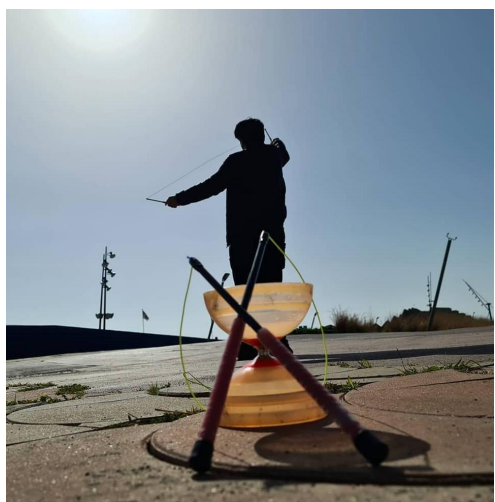
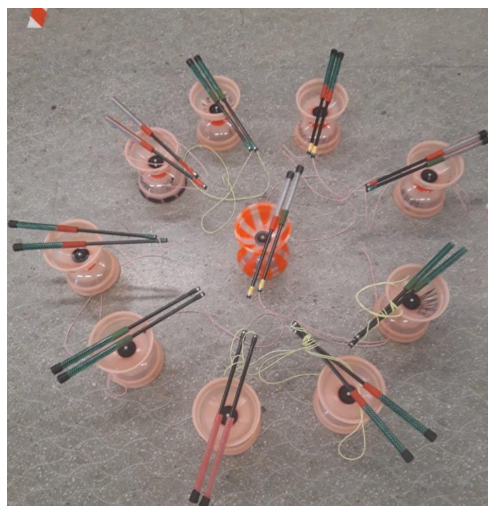
Curs 2021-2022

¹ Imatges obtingudes a partir del blog Ileana Ortega en Residència a l'institut Josep Comas i Solà.

Troposfera.xyz EN RESIDÈNCIA a l'institut Comas i Solà²

Curs 2020-2021

² Imatges obtingudes a partir del blog Troposfera.xyz en Residència a l'institut Josep Comas i Solà.

INFOGRAFIA DEL CAFÈ DE MÓN

CURIOSITATS

Durant el procés creatiu, sorgeixen **situacions relacionades amb qüestions interseccionals**, com la perspectiva de gènere, l'adultcentrisme o la decolonització.

Els/les artistes residents, s'escullen **segons el moment en el qual es troben en relació amb el seu procés de creació i tenint en compte la seva sensibilitat**.

La qualitat resideix en la constància i la implicació durant el procés més que en el rigor i el producte final.

CONCLUSIONS

Experimentar processos de creació artística -a través de la dansa, els malabars, etc.- en l'àmbit educatiu, **promou i facilita l'autoconeixement de les participants, millorant les seves habilitats creatives, expressives i comunicatives**.

Projectes com aquest, **trenquen amb la conceptualització actual de l'art com a producte mercantil i possibiliten la generació d'espais de llibertat col·lectiva**, catalitzant processos de transformació social a través del pla individual, grupal i comunitari.

Existeixen dificultats a l'hora d'encaixar un procés de creació artística dins del sistema educatiu, sobretot perquè **les metodologies quantitatives d'avaluació no tenen en compte ítems propis d'aquests processos creatius**.

Per poder articular processos com aquest dins el sistema educatiu, **intervenen diversos agents, fet que pot generar dificultats i tensions**. Un exemple, ha estat la impossibilitat de poder viure com a participants una experiència d'aquest caire.

Les professionals evidencien que estar emplaçades en un espai aïllat -al Forum-, **no anul·la la possibilitat de poder connectar amb altres comunitats**.

PROPOSTES DE MILLORA

Seria estimulant -més enllà d'afavorir l'empoderament personal i col·lectiu de les participants de qualsevol procés artístic- **obrir la porta a la desconstrucció d'aquelles identitats caracteritzades pel privilegi occidental i hegemònic**.

Animem a l'àrea de Mediació de la Central del Círculo, a articular-se amb grups d'estudis postobligatoris, ja que viure processos d'aquestes característiques seria altament enriquidor pels futurs/es professionals, aportant competències per plantejar la seva praxi des d'una mirada artística.

I, finalment, **encoratgem als diversos agents que possibiliten aquests projectes, a continuar generant espais de llibertat i empoderament col·lectiu**, en un paradigma cada cop més caracteritzat pel control social.

UNIVERSITAT DE BARCELONA, FACULTAT D'EDUCACIÓ
CURS 2021-22

ENTREVISTA

1. Què és l'art i la cultura per la vostra organització? I com articuleu aquest concepte al vostre projecte?

Ileana: Es muy amplio, el arte y la cultura, conceptos multifocales, depende de donde los mires significan una cosa y otra, porque significan muchas cosas distintas. Lo importante de este proyecto, el eje central, es cómo entra el arte en el aula, cómo las aulas, de pronto en los institutos, no están cerca del arte, ni los estudiantes ni la metodologías, o las maneras de trabajo de los profesores. Es un reto poner el arte en el aula, es un reto super grande, así que en este contexto el arte es principalmente **un super reto**. Hablando de cultura también es complejo porque por ejemplo en el grupo con el que yo estoy trabajando es bastante multicultural, existen varias culturas conviviendo al mismo tiempo, está toda la cultura que convive en el aula, lo que están viviendo aquí pero muchos son jóvenes migrantes, entonces culturalmente el arte entra a articular esas culturas, a poner en diálogo también sus culturas porque no olvidemos que ellos/as viven una realidad en sus casas y otra fuera de casa. Para tener un enfoque sobre el arte.

El arte pensado fuera de las bellas artes, hablando en nuestro caso, como el circo entra en el aula, y como eso disloca un poco la mirada, los chicos no están acostumbrados, a mí me decían que creían que el circo no les gustaba, porque eran sólo payasos, y los payasos les daban miedo, por ejemplo me lo dijo una chica al inicio que ha ido descubriendo que es otra cosa, entonces sus referentes de circo son muy distintos, ellos van descubriendo otras formas de hacer arte, que no tienen que ver con cánones establecidos o lugares comunes del arte o digamos creo que la experiencia de ir a ver danza a ellos les abrió mucho por el tipo de arte, de proceso que estaban viendo, que era algo que ellos/as no tenían una referencia previa.

2. Quines aportacions fa l'art i la cultura en el camp social i comunitari?

Marissa: Yo creo que estais entendiendo el arte desde una forma muy práctica y como una herramienta para no sé qué... es cómo que de pronto estáis hablando del concepto de arte como eso, una práctica, o unas metodologías para..., y seguramente nosotras lo estamos viviendo desde otra perspectiva, donde sí que hay una parte que hay una práctica, pero vivimos más el proceso de creación no el arte tal como lo estáis planteando sino **como una forma de crear unos espacios distintos que modifican las relaciones, que modifican los tiempos, lenguajes, afectos, perspectiva**, no se trata de hacer unos procesos, hay un objetivo final que es demostrar lo que ha sucedido en el proceso, **pero no intentamos como en la**

educación social detectando una problemática y entonces se interviene para mejorar algunos aspectos, en este sentido se crea un espacio distinto en las aulas donde suceden cosas diferentes tanto para el alumnado como para el profesorado, o incluso las artistas... No vamos con un objetivo ni entendemos el arte como una herramienta, sino es cómo se genera un espacio distinto donde las relaciones son distintas, los tiempos son distintos, los lenguajes son distintos y a ver qué sucede. Y entonces no es productivista ni tiene un sentido de causa consecuencia, tiene otras lógicas en los modos de estar en el aula, y esto rompe con la cotidianidad también del sistema educativo que tiene un sistema muy fijo, unas formas de relación establecidas, unas jerarquías también muy claras. Yo hablaría más del proceso creativo, eso es lo que estamos proponiendo, no arte en general porque tiene muchas aristas este concepto. O la idea de cultura se puede hablar como lo decía Ile, de que cada cual tiene su propia cultura de origen y su propia cultura que se va modificando en el día a día, entonces **trabajamos desde la idea de proceso creativo básicamente.**

Ile: Y creo que nosotras también vamos aprendiendo a expresar qué es lo que pasa, en el aula, cuáles son las dinámicas, muchas veces trabajamos con cosas sensibles, estados sensibles, las palabras son un lenguaje pero a veces el contar cómo nos movemos, qué cosas me dicen los cuerpos de los chicos, cómo nos relacionamos a nivel espacial, hay como cosas muy sutiles que de pronto es difícil poner en palabras.

3. Quins agents intervenen en tot el procés de creació artística? Com us vinculeu amb l'entorn?

Marissa: Bueno, el programa en general tiene como un marco más institucional y en este estarían *ICUB (Institut de cultura de Barcelona), el Consorci d'Educació, la Central del Circ (fábrica de creación), la dirección del centro, también del instituto*, estamos hablando del marco institucional, y aquí ha de haber también, momentos en los que nos juntamos, nos relacionamos, hablamos más desde este marco MACRO.

Y luego en el día a día...

Ile: están los estudiantes (8) y el profesores que me acompaña, y luego hay otros profesores que siguen de cerca el proceso, unos más interesados que otros, más que en el proceso, en la evolución de los estudiantes a nivel actitudinal; hay profesores que sí que han notado cambios, y esto lo vamos hablando. Sus propios compañeros, nosotros hemos hecho intervenciones en el instituto de dejar alguna cosa pegada, algún cartel, y ellos conviven con

los comentarios de los compañeros, bastantes compañeros que interactúan con este proceso, les hacen comentarios, les preguntan.

Marissa: A nivel comunitario también por cuestiones espaciales, también participa el *centre cívic* de la trinitat, que es donde hacen parte de las acciones.

El tema también de los claustros, del equipo educativo, normalmente en el proyecto ha de haber dos profes, está el kib y una persona de soporte, que no sé si es alguien fijo, ya que en cada salida ha venido alguien distinto creo. Aparte, hay una actividad que es la de contaminación, en la que se hace que los chicos/as y el artista compartan con todo el centro educativo, con los profes, todo el proceso que están viviendo, entonces de alguna forma se sale del aula y otras personas se vinculan al proyecto.

También nos pasa aquí en la central cuando vienen a hacer las visitas, los artistas de la central de alguna forma ven que pasan cosas distintas, el equipo de la central también, y ahora en la muestra que en principio será en la central del circ, vendrá todo el alumnado del instituto a la central. Entonces, se intenta que haya bastante movimiento y bastante porosidad entre los espacios, los equipos, que no se quede todo en aula.

4. Heu plantejat el projecte des d'un marc teòric o referents concrets? O bé, a partir del diàleg i les necessitats dels alumnes, el centre i el territori s'ha fet recerca per construir el projecte? Com s'ha dut a terme?

Ile: El proceso que hemos llevado con los chicos es, para mi también como artista, es una apuesta por compartir la metodología que yo utilizo para crear, mi propia creación, la última creación que yo estoy haciendo y esta la he intentado llevar con ellos y la he puesto en práctica con ellos y con ellas. Esta **metodología** nace de varias referencias aunque es bastante autorreferencial; nace de una búsqueda personal, cómo si fuese una autoetnografía digamos, de una misma, y utiliza **herramientas como el collage, el movimiento, el circo** y lo voy mezclando todo un poco. Es una metodología que nace de mi propia experiencia, de mis inquietudes. Y creo que el proyecto “**artistas en residencia**”, también nos da a los artistas el espacio de oportunidad de crecimiento también artístico. Es un “**gana-gana**”, con los chicos estudiantes y también para los artistas que estamos en residencia. El proceso ha sido así, hemos empezado desde lo **personal** y ahora mismo lo estamos llevando desde lo **colectivo**, y ese será el resultado que mostraremos en la muestra que haremos en La Central del Circ. En la etapa anterior hemos hecho en contaminación, hemos mostrado la parte **personal** y ahora estamos terminando la parte **colectiva**.

Yo lo encontré como una herramienta super interesante y poderosa para abrir puertas y entrar en el inconsciente. Primero personal y luego el mismo camino se lo propuse a ellos. Los resultados fueron bastante **autoreferenciales**.

5. **Quin canvis i transformació social es vol aconseguir?**

Marissa: Des del projecte, nosaltres com a fàbrica de creació, el que fem és oferir oportunitats a les artistes perquè desenvolupin les seves pròpia cerca artística. Llavors no és tant, perquè segurament us trobareu formadores de circ o d'art, o educadors o educadores que a través de les pràctiques artístiques fan un treball d'intervenció social, y en el nostre cas partim d'un **procés de creació**, que parteix des d'un altre lloc. Des del marc referencial que vosaltres parlavau, hi ha un que és molt bàsic, dins de la història de l'art, que és el circ social que va haver als anys 90. És com els artistes deixen de fixar-se en la creació d'un objecte per obrir-se al context i incorporar el propi context a les seves obres d'art. Programes con les residències o altres, el que fan és que possibiliten als artistes que tenen unes vinculacions amb major socials, comunitaris amb el context puguin obrir-se a tenir aquestes experiències amb grups no professionals. Les artistes viuen aquestes experiències amb persones de diferents entorns, que poden ser centres educatius, entitats o altres espais per fer una creació de forma **colaborativa**. Llavors, nosaltres no estem fem una intervenció social, que de retruc sempre passen coses quan estàs treballant amb persones que no són artistes professionals. Hi ha una mirada quan col.laborem amb la institució educativa, per transformar les pràctiques educatives, però és una col.laboració. No és que nosaltres veiem que hi ha un problema i nosaltres intervenim per canviar-lo, sinó, que des de les pròpies dinàmiques dels processos artístics i creatius que tenen a veure amb allò social, comunitari, polític, nosaltres ens impliquem. Perquè com a persones artistes ens mou i ens vincula estar implicades en el món el que vivim. **Llavors, el marc de referència de La Central de Circ com a centre de referència, estariem vinculades a aquest tipus de gir social de l'art que es mou des de l'objecte al context.**

6. **Quina és la finalitat dels procés artístic que s'està duent a terme? Com és representarà aquest resultat?**

Ile: Cuando hemos empezado hacer el collage, se empieza con la técnica explicando el proceso y ya desde ese momento, ellos van iniciado imágenes que les hablan a ellas mismas. Palabras que aparecen al azar, pero esto es de mucha observación y van experimentando con imágenes y cosas que les hacen que les hacen sentido, que los toman de referencia. Luego,

una vez construido este diálogo, tienen imágenes que ellos les servían para poner imágenes que no tuvieran palabras y lo hicieron a través de contestar ciertas preguntas: ¿Quién soy?, ¿Qué me gusta?, ¿Qué no me gusta?. Todo esto, a mí me ha servido, uno para ir jugando con ellos, conociéndolos; pero también para identificar temas en común, identificar cosas que ellos no me van a decir si yo les pregunto. Para identificar problemáticas, deseos, bloqueos, como búsquedas personales. Luego hemos pasado por ejemplo, coger una palabra y preguntarnos a dónde me pondría esta palabra en el cuerpo. Cómo estas palabras cada uno se las ponía en distintos lugares del cuerpo. Como estas palabras significaban unas cosas distintas. ¿Quiénes se atrevían hacerlo y quienes no?, ¿Quién no se atrevía? y ¿Por qué no?. Pero sobre todo, he intentado un espacio de libertad, así el que no quiera hacerlo, no tiene que hacerlo, pero siempre tiene que decirme el por qué. A partir de eso, se van descubriendo, ellos también se van descubriendo y descubriendo cosas que les dan placer o no les gusta hacer. Y a partir de sus deseos, hemos hecho varias escenas.

Había un chico que con el collage hablaba sobre que a él le gusta los videojuegos, que se imaginaba jugando dentro de un videojuego... Entonces a partir de eso hicimos un juego, una improvisación de un videojuego y hemos hecho una escena.

Otra escena fue construida en base al texto de uno. El chico hizo un texto, él habla de varios idiomas. Tiene origen marroquí, entonces con su idioma, el catalán, el español y el inglés que sabe hablar, le dió una vuelta al texto y él decía el texto y hemos propuesto hacer a otros chicos bailar ese texto, moverse. ¿Qué movimientos les viene de ese texto? Por ejemplo, hay distintas dinámicas creativas que se pueden ir modificando. Hemos hecho improvisaciones y con las cosas que se van sintiendo más a gusto, son las cosas que hemos ido dejando para el espectáculo. Luego ellos han venido con propuestas también. A partir de esto, yo lo que quiero es hacer un rap. Vale, ¿De qué va el rap? No lo sé, pero vamos a ponernos así. Así que ellos han venido con propuestas y no todo nace de este lugar personal, sino abierto a la colaboración. Y eso ha sido lo importante para mí. Que poco a poco hemos construido la posibilidad que decidan, se expresen y puedan proponer cosas que les atraen.

7. En relació a la participació i la governança, quin és el nivell d'autogestió del grup? (PARTE DE LA RESPUESTA AL FINAL DE LA 6)

Marisa: Jo crec que això és la base del treball que intentem fer. Que és com passar de l'autoreferencial, de les vivències personals, a una idea col·lectiva. De com ens organitzem per expressar col·lectivament uns desitjos, unes necessitats, etc. Jo crec que aquí radica

bastant la força dels projectes, no? Personalment, també es tracta d'anar una mica contra la lògica neoliberal, individualista i del “jo, jo, jo” per posar el focus en com ens trobem, com ens afectem mutuament i com podem explicar-nos conjuntament.

Ile: Necesitan bastante guía y orientación, sobretudo porque están en un proceso que no logran entender completamente. Al final, van siguiendo como una luz, pero no saben perfectamente que estamos haciendo. De hecho, esto es una característica del proceso creativo en sí. Tienes que vivirlo todo completo para ir entendiendo. Yo creo que al final ellos van a entender cuál fue el camino que hemos hecho y tal, pero ahora mismo van confiando en cada propuesta. Luego, es verdad que el profesor y yo vamos siempre exigiendo bastante. Vamos dejando tareas “estudiate el texto”, etc. Así que en este sentido, no deja de ser una asignatura y la verdad es que hay que tirar de ellos. Luego hay días que vienen con más propuestas y otros con menos.

8. Quins llenguatges artístics (exemple: dansa, teatre, cinema, música...) heu fet servir i per què?

Grupo: A lo largo de la entrevista, hemos observado que habéis destacado el collage, la danza o el rap. Es por ello que entendemos que se ajusta a la idea del circo contemporáneo, mezclando conceptos.

Ile: Yo pienso que soy creadora de circo, porque es mi lugar de enunciación y es el circo, lo que me ha permitido ser creadora. No quiere decir que todo lo que vemos en escena es circo, porque hay uno que rapea y quiere ponerlo en escena y yo le voy a dejar que rapee por ejemplo y eso nace de él mismo. Entonces, también debo decir que durante el proceso tuvimos que elegir más sobre el movimiento, porque yo soy analista en el circo y claro, las condiciones para hacer “aereos” y el tiempo que se requiere para que ellos dominen una técnica de circo sea cual sea, requiere una preparación de años. Hay escuelas de circo para ello. Entonces claro, lo probaremos en escena ahí. El collage no lo vamos a ver, ya que fue una herramienta metodológica, pero sí que veremos movimiento: veremos algo de telas, de trapecio, que lo están preparando, veremos algo de danza y teatro...

Pero todo es bastante.... Ahí sí puedo decir que es un collage de lenguajes.

Marissa: Y habrá por ejemplo, que ahora sí que se ha trabajado con la imagen, ¿no? Collage, pero también con vídeo. Habrá proyecciones y cosas así.

Grupo: ¿Las proyecciones que vimos se usarían en la puesta final?

Ile: No por lo pronto, no.

9. Quins objectius es busca assolir a través d'aquests llenguatges?

Grupo: Además de entablar conversaciones entre los cuerpos y los seres, como veniais diciendo. Por si queréis añadir otras ideas o pasamos a la siguiente.

Ile: Creo que los objetivos están destinados a regalarles o compartirles un espacio de libertad. Osea, esencialmente un espacio de libertad, de expresión y de creación, donde ellas puedan sentirse empoderadas de quienes son, de sus propuestas y donde abran la imaginación.

10. A través dels vídeos hem pogut veure alguns dels resultats del projecte. Però ens agradaria conèixer quina ha estat tota la construcció del procés?

Respondido en las preguntas 4 y 5

11. Per què s'ha escollit aquesta ubicació geogràfica? Qui ho proposa? Qui ho decideix?

Marissa: Es un programa que funciona a nivel de ciudad, entonces los institutos en mayo o junio, reciben la propuesta de participar en este el proyecto *Creadors amb Residència*. Entonces los institutos se inscriben en la disciplina que quieran participar y lo escogen los organizadores del proyecto (ICU y Consorci). Los organizadores nos distribuyen según las peticiones de los institutos, nosotras no hemos escogido. En este caso, el año pasado sí que estuvimos en el *Comas i Solà* porque nos tocó, però este es el último año que va ha existir este instituto, ya que han creado otro y este se cierra. Entonces nos han ofrecido repetir con ellos porque el año pasado fue muy bien, conocíamos al profesorado, creándose un vínculo bonito y el instituto quería repetir con nosotras. Por ese motivo aceptamos, pero normalmente es una propuesta de la propia organización.

Grupo: ¿Internamente el residente como lo haceis?

Marissa: Nosotros desde la Central vamos durante el año, ya que es un centro de creación donde van pasando las artistas a hacer sus propias residencias y procesos. De alguna forma vamos detectando aquellas personas que por su propia trayectoria y momento vital podrían hacer este encuentro con el instituto, ya que también para las artistas es bueno compartir el proceso de creación porque también de alguna forma se alimenta. De esta manera nosotras

vemos que artistas podrían ser susceptibles de trabajar en el curso siguiente y cuando ya nos dicen que institutos serán, acabamos de perfilar, según las características de la persona. Pero no es una cuestión territorial, así que nos podría tocar cualquier sitio.

12. Quines possibilitats o límits observes a partir del fet que aquest projecte es plantegi en format d'assignatura optativa?

Ile: Una problemática es la puntuación, tanto para las artistas, el profesorado, como para los alumnos, porque es tan subjetivo que crea conflicto. Esto es muy difícil porque también son procesos muy sensibles. Si alguien participa más o menos puede significar diferentes cosas dependiendo de su personalidad o momento vital en el que están. Quizás alguien que participa poco, está dando su máximo.

Grupo: ¿Has encontrado dificultades con el profesorado? ¿Te has sentido ayudada?

Ile: Personalmente no he sentido que institucionalmente se me hayan puesto trabas. Me acompaña un profesor fantástico y que sabe gestionar muchas cosas. Aunque es verdad que no todos los profesores (sobretudo de matemáticas) no ven la asignatura de artes escénicas como algo productivo, que les esté haciendo un bien, pero no me ha afectado en el proceso. Són sus comentarios y perspectivas.

Luego, es verdad que algo positivo, es que creo que se han modificado las miradas de varios profesores y alumnos, sobre las artes escénicas y sobre el potencial que tiene el arte en los procesos de transformación social.

Grupo: ¿El hecho de que sea optativa lo veas como una potencialidad?

Ile: Creo que está bien que sea algo elegido. Sí creo que todos deberían pasar por un proceso creativo, pero el momento en que cada uno lo necesita puede ser distinto. Por lo cual, creo que sí tienen que elegir para poder entrar en un terreno desconocido. Está bien porque entran un poco a ciegas y creo que también tienen ese deseo como no dicho de expresarse. Entonces encontrar algo que les permita eso proporciona crear un grupo como el actual, donde todas han elegido con mucho deseo de expresar lo que llevan dentro.

Grupo: Sobre la perspectiva de género, ¿ha sido equitativo el género para apuntarse en esta asignatura?

Ile: Esto es un temazo, en este caso son cuatro chicas y cuatro chicos que se definen como tales. El proceso ha sido revelador en los límites que las mujeres tenemos para expresarnos desde jóvenes y en los límites que tienen los hombres para expresarse en esa edad. Siempre han sido super participativas, tanto chicos como chicas. Pero hubo un momento en la mitad del proceso en el que todos crecían y el nivel de expresión al que llegaban los chicos, las chicas no se permitían pasarlo. Entonces allí empecé a trabajar alrededor de los límites y la segregación, pero no logré trabajar estos temas como quería, pero al trabajar este tema empecé a notar más las diferencias expresivas. En cambio, con los chicos cuando trabajamos de un lugar menos físico les cuesta también expresarse un poquito más, entonces cada grupo tiene sus limitantes que además comparten características. He intentado trabajar esto en el proceso, facilitando un espacio donde pasar esos límites poco a poco, pero sí que ha sido un eje en la última mitad del proceso. Enfocando mucho este último tramo en que cada una pase sus propios límites personales y los atravesados por su género.

13. Tractant-se d'un format temporalment reduït, quins competències i habilitats es plantegen desplegar per poder potenciar que la pràctica artística s'integri en la seva quotidianitat?

Ile: Seguramente todas y todos son más expresivos fuera del aula, siendo capaces de poner otros límites, ya que otros profes me han comentado cómo se expresan en otras aulas o espacios y como estos ponen otro tipo de límites a sus compañeras. En este proceso creativo algunas han desarrollado habilidades de comunicación más fuertes.

Marissa: La capacidad de análisis crítico sobre según qué cuestiones, como mínimo al ir a ver un espectáculo y tener una mirada más elaborada sobre lo que se está presenciando y viviendo, además de compartirlo. Supongo que también han adquirido habilidades más prácticas, aunque puede ser muy obvio decir que herramientas han aprendido para expresarse no solo a nivel verbal, sino artístico.

Ile: Pasar por estos procesos facilita el autoconocimiento, que es el lugar al final desde el cual podemos hablar, y creo que también ellos han adquirido una habilidad para relatar sus propias historias, historias del colectivo, como presentar un espectáculo, la identificación y creación de símbolos propios. En el espectáculo, son ellas y ellos mismos los que han pedido colocar ciertos símbolos, que al principio no reconocían de la misma manera.

14. Com descriuries la vostra metodologia de treball a l'institut? S'ajusta o es complementa amb les metodologies de la Central del Circ?

Ile: Yo siento, que en la Central del Circo he encontrado un espacio de libertad. Entonces ese mismo espacio, es lo que también propongo en el aula.

Marissa: Y por suerte, en este caso, el profesor es muy cómplice. Además es una persona que le encantan las artes escénicas y que además dispersa muy bien su entusiasmo en su equipo de trabajo. En este caso, no hemos encontrado un conflicto grande entre lo que se propone artísticamente y lo que se propone educativamente, porque son aliados positivos. Luego sí que es cierto que el sistema educativo es muy fijo. Hay unos horarios, unas evaluaciones, hay todo un sistema bastante cuadrado, con el que tienes que ir negociando. Pero en este caso, es un centro aliado. Ahora vendrán un día entero para hacer residència de creación, para hacer la muestra y es siempre sí.

Ile: Sí y el profesor también es muy cómplice conmigo cuando le hablo de pasar algunos límites con los chicos. Y no solo lo permite, si no le da seguimiento. Esto es muy importante. Dar seguimiento en lo cotidiano, dando seguimiento a las cosas que se despiertan en clase, es clave en el proceso.

Grupo: La asignatura se plantea dos días a la semana. De los cuales, tu Ile vas solo uno y el profesor mantiene esta continuidad de ir todos los días ¿verdad?

Ile: Hay semanas que no voy, y le pido a él que haga la tarea, o repase lo que hemos hecho, porqué el si que está con ellos. Y por otro lado, las semanas antes de presentar, voy yendo los dos días.

Marissa: También escuchando a Ile, se entiende porque es ella y no otra artista. Porque se fija en temas de género, en temas... ¿No? Porque también debe haber unas cualidades facilitando estos espacios, porque si no es mucho más complicado.

Ile: Hay muchos tipos de artistas. Llevar la metodología personal y otras inquietudes artísticas a un espacio, va a llenar ese espacio de “eso”. Entonces es bastante particular. El artista que llegue a un espacio educativo, va a permear su obra artística ese lugar.

Grupo: Me ha gustado mucho Ile porque hablas mucho sobre la libertad. Personalmente, creemos que es muy necesaria, ya que en un mundo donde nos creemos muy libres, al final estamos muy reprimidos y muy encorsetados. Nos ha gustado mucho escuchar el hecho de

remarcar que tus espacios de trabajo son libres, proporcionando la libertad de habitarlos. Creemos que es una herramienta muy potente. Porque es verdad que no somos libres, ya que escuchando pensamos, que pena que el trabajo sólo se limite a este contacto. Que pena que no podamos gozar de una residencia en esta asignatura. Porque mirad cómo ha evolucionado la entrevista, de un trabajo con unas preguntas más técnicas a la posibilidad de plantear la asignatura desde una mirada como la vuestra, planteando un proceso de creación comunitaria entre toda la clase. En definitiva, que pena lle no ser tus alumnos

Ile: Sería muy interesante poder compartir esta vivencia y experiencia con vosotras(estudiantes de educación social), poder vivirlo. Y si planteo espacios de libertad porque creemos que somos libres pero todo está coreografiado en la ciudad. El simple hecho de tomar un calle o pararse en un semáforo, o tener horarios de comida en el trabajo, etc. todo eso son formas de control, de encorsetarnos. Por lo tanto, la conciencia de todo eso en esta edad es muy importante, ya que en la adolescencia uno busca la libertad. Todo eso se expresa con rebeldía, cuando no quieren hacer algo, cuando te retan. Cuando te dicen que no, cuando se exaltan y están llama la atención. Todo el tiempo buscando un quehacer con esa energía. También cuando se quedan en un rincón porque están tímidos, también están llamando tu atención. Siempre te quieren decir algo y todo siempre está cargado de comunicación con ellos. Ellos intentan, pero no pueden esconder nada. Hay que estar muy atentas y muy sensibles a la hora de llegar con ellas porque se recuerdan de todo. Es decir, si alguna cosa cambia respecto a la semana anterior te lo recuerdan. Se fijan mucho en lo que hacen y quieren mucho expresarse.

Marisa: Luego también hay la cuestión que se entiende a la adolescencia desde el problema. Así que cambiar el paradigma y de pronto estar con ellas des del tú a tú, des del respeto como persona. No como alguien que está en el proceso de devenir persona sino un ser en sí mismo (sujeto) con sus deseos, sus problemas, etc. Abierto a la escucha, que noten que estás receptivo a su inquietudes, ya las dinámicas son muy distintas. Así que es muy importante sacarnos la mirada del adoslecente como problemático.

Ile: Una cosa importante del proceso es que el colectivo con el que trabajo son todas personas migradas o de segunda generación, con padres emigrados. Yo desde mi experiencia de persona migrada, porque soy de Guatemala, también me conecto con ellas y ellos desde otro sitio. Y creo que eso ha sido bien importante para mi en el proceso artístico, poder identificar con que público y para que público puedo mediar, con quien puedo mediar mi trabajo. Para mi

ha sido revelador porque me permite determinar quién prefiero tener como público, Es decir, con estas características, ya que ellas y ellos también me guían a mí en mis búsquedas artísticas. En definitiva, yo puedo conectar bien y darles este espacio a este perfil de personas. Una cosa que he ido aprendiendo durante este proceso. Como mediadora artística hay muchos perfiles, y con esta experiencia me ha permitido ir conociendo por cual me intereso yo, cual me interesa alimentar, desde donde puedo yo aportar.

15. Quines tensions com artista consideres que sorgeixen durant el procés amb els diversos agents? Com transformaries aquestes tensions?

Antes se ha hablado que el profesor beneficia y ayuda en el proceso pero a parte de este, el hecho de no poder elegir el instituto, etc. cómo eso afecta, que tensiones hay. Y con los alumnos y las alumnas. Es decir desde los agentes macro a los micro.

Marisa: Al final también la administración tiene sus tiempos y sus formas de hacer. Al final todo esto lo hacen las personas. Tenemos la suerte que las personas que estamos implicados e implicadas, tenemos ganas de colaborar. Puede haber, en algún momento, malos entendidos. Unos pueden tener unas prioridades y otros otras, lo mismo con las urgencias. Pero podemos decir, en este sentido, que no suelen crear grandes fricciones y tensiones. Está bastante bien engrasada la máquina. En mi caso concreto también tengo un trabajo más técnico: presentar memorias, llenar de contenido el blog, etc., pero no veo ningún problema. De hecho me parece muy interesante que se hayan juntado los grandes entes de cultura y educación para hacer programas de este tipo. Como que también se están haciendo políticas públicas en este sentido. De momento veo que todo es como para ir a mejor. Sí que hay una tendencia al crecimiento, en el sentido de que “cuanto más mejor”, y eso me da un poco de miedo. Eso puede llevar a unas metodologías más rígidas para poder producir más. O una forma de estandarizar y protocolizar.

Marisa: Pero tu lle como has vivido esta metodología “rígida”, porque ya tiene una forma, de: primero el aterrizaje, luego tal, ...

Ile: Yo lo he vivido también bastante sin tensiones, con voluntat de remar a una de todos los participantes. También, como está planteada la metodología, la separacion por fases la

encuentro súper natural. Una metodología bastante abierta a las peculiaridades de cada proceso creativo en cuestión. Aun así, todo proceso creativo, sea el que sea, necesita una fase para aterrizar, una para poder a prueba y una para escribir y tomar decisiones. Así que dentro de esta formula entra bastante bien cualquier proceso. Tensiones, más allá de las que se crean entre las chicas y los chicos, comunes en cualquier proceso.

Marissa: También hay la tranquilidad de conocernos. Ile es de la casa, ya la conocemos hace más de un año. También trabajamos de una forma muy cercana.

Ile: Cuando han aparecido conflictos en relación al género, la cultura... inmediatamente con Marissa ha habido comunicación sobre cómo resolverlo, trabajar en eso, poner la atención adecuada, sin alarmar a los jóvenes. Al final es cuestión de tener confianza y comunicación, entre Marissa, la central y el profesor del instituto.

Marissa: AL FINAL LO MÁS NECESARIO EN ESTOS PROYECTOS ES CREAR RELACIONES Y VÍNCULOS DE CONFIANZA. Y creo que en general esta bastante bien construido.

16. Quins límits i potencialitats t'has trobat en la teva pràctica per donar-li un rigor artístic?

Marissa: Una es que haya recursos y en general hay recursos tanto económicos o ir a ver muestras... Parece una tontería, pero si al final se quiere hacer un el proceso creativo y éste implica reciclar botellitas de plástico y pintarlo con pintura que vas a recoger de no se donde, eso tendrá otro rigor artístico. Por lo tanto, tener el material representa calidad y rigor.

Ile: Yo te cambiaría la palabra rigor por CONSTANCIA, en este proceso. Si que he notado que cuando el proceso es constante, cuando hacemos varias sesiones seguidas, hay una implicación y atención distinta de los estudiantes y del profesorado, y mia también hacia el proceso, que cuando se deja tiempo sin atenderlo. Entonces, más que ser rigurosa, dura y firme, etc. tiene que ser constante. Hay que alimentar ese vínculo. Cuando yo no estoy, les mando mensaje de voz, que el profesor les pone para seguir alimentando el vínculo, la constancia de estar allí presente. Ésto es mucho más importante que la rigurosidad o la rigidez.

En términos de calidad, para mi personalmente, mi visión artística piensa que la calidad es un concepto como la belleza, que es tan aprendido como la belleza. Porque está bajo unos

cánones, es decir la calidad de una pieza artística se basa, se construye, bajo ciertos cánones estéticos muchas veces, y eso está condicionado por el contexto (la cultura). En el circo por ejemplo, un mortal de calidad no será el mismo el de un chico que entrena en la playa que otro que entrena en Suecia con todo el equipo de colchonetas. Ambos harán un mortal, pero yo personalmente no sabría decirte cual es el mejor. Entonces, en términos de calidad, como yo estoy en esa discusión como artista, y en ese pensamiento, no puedo hablar objetivamente sobre la calidad. Yo creo que la calidad de lo que hacemos hoy día está muy asociada al nivel de implicación y de transformación a la vida de los estudiantes, en la vida cotidiana del centro educativo, y para mí esto es lo que aporta calidad al proceso. Mas que la puesta en escena que todo este super bien hecho.

Conclusiones

A través de las preguntas que hemos planteado y de compartirlas con las entrevistadas, nos hemos podido dar cuenta de cómo nuestra concepción de obtener un producto final de los procesos creativos, se ve reflejado en nuestro discurso. Por ejemplo al poner el foco en la finalidad, en los objetivos, etc., las entrevistadas han destacado que no esperan nada específico, que lo que interesa es desarrollar un proceso creativo que dé lugar al autoconocimiento que posteriormente podrá ser compartido a través de algún lenguaje o múltiples de ellos.